הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר מדע

מעשה רקח על הלכות יסודי התורה

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות יסודי התורה

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-יסודי-התורה/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ג 4
הלכה ו 4
הלכה ז 4
הלכה ח 4
פרק ב 4
הלכה א 4
הלכה ב 5
הלכה ד 5
הלכה ט 5
הלכה י 5
הלכה יב 6
פרק ג 6
הלכה א 6
הלכה ד 6
הלכה ח 6
פרק ד 7
הלכה ד 7
הלכה יא 7
הלכה יב 7
הלכה יג 7
פרק ה 8
הלכה א 8
הלכה ב 9
הלכה ד 10
הלכה ה 15
הלכה ו 17
הלכה ח 18
הלכה ט 19
הלכה י 19
הלכה יא 19
פרק ו 20
הלכה א 20
הלכה ב 20
הלכה ד 21
הלכה ו 21
הלכה ז 24
הלכה ח 24
הלכה ט 24
פרק ז 25
הלכה א 25
הלכה ב 26
הלכה ו 26
הלכה ז 26
פרק ח 27
הלכה א 27
הלכה ב 27
פרק ט 27
הלכה א 27
הלכה ג 30
פרק י 32
הלכה ד 32
הלכה ה 35

פרק א

הלכה א

יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי. ולא כתב להאמין לפי שעיקר המצוה היא על ידי הידיעה האמיתית כדרך שעשה אברהם אבינו ע"ה ועל דרך דע את אלהי אביך ועבדהו אשר על ידי זה תתחזק ממילא האמונה בלבו ויחול עליו מצות היחוד והאהבה וכו' וכן עשה רבינו בתחילת מנין מצות יעו"ש.

הלכה ג

ולא יבטל הוא לבטולם. כלומר בשביל בטולם כאילו יאמר לא יבוטל הוא בשביל בטולם יען הוא אינו תלוי בהם שכולם צריכים לו והוא אינו צריך להם ודו"ק:

הלכה ו

וידיעת דבר זה מצות עשה שנא' אנכי ה' אלהיך וכו'. ולא בחר הרב בפסוק וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וכו' דהתם אינו אלא דרך סיפור ותוכחה ועוד שפסוק זה הוא עיקר שהיא המצוה הראשונה שצוונו בהר סיני וכבר ידוע שהרב בעל הלכות גדולות חלק על רבינו בזה ולא מנה פסוק זה למצוה מהתרי"ג ועיין למהראנ"ח ז"ל בדרשותיו פרשת יתרו שהאריך בזה והביא כמה מאמרי חז"ל ובהסכמה עלה על פי דברי רבינו ודו"ק:

הלכה ז

ואינו פוסק. **שהרי הגלגל סובב תמיד**. ולא ישתוה יצירת היוצר הנוצר ליצירת היוצר הבלתי נוצר שיצירת הנוצר מהנוצר ויוצרו תלוי בהבלתי נוצר ברוך הוא וק"ל:

הלכה ח

ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה. מבואר במה שכתב אחר זה שהכל משל כלומר לפי התדמות הפעולה המתייחסת להפועל ונשמע מהאדם. ועיין להרב אבן עזרא בפסוק יושב בשמים ישחק. ולמאי דכתיב ותמונת ה' יביט עיין בהקדמת ספר החרדים פ"ה:

פרק ב

הלכה א

מצוה לאהבו וליראה ממנו. הקדים האהבה להיראה וכן בסוף פרק ד' אמנם יתכן גם כן היראה קודם האהבה והכל לפי בחינת הענין כי לפי כחן של בני אדם היראה קודמת וכן מוכיח הפסוק ועתה ישראל וכו' כי אם ליראה וכו' ולאהבה אותו וכו' וכאן איירי

ביראת הרוממות שהיא האהבה עצמה וכפל הענין במילות שונות וכן תמצא כי אותיות יראה ואהבה הם מכוונות כזה **יר אה אה בה** וכ"כ ז"ל:

הלכה ב

כמו שאמר דוד צמאה נפשי [**לאלקים**] **לאל חי**. כי יותר מרגיש האדם העדר השתיה מהעדר האכילה:

הלכה ד

וכמו שנאמר עושה מלאכיו רוחות. וסיפיה דקרא משרתיו אש לוהט וכי היכי דהתם על כרחך קרי להו אש ורוח לפי פעולתם והוא דרך משל הכי נמי וכו':

הלכה ט

כל הנמצאים וכו' עד יתוש קטן שיהיה בטבור הארץ. מילת טבור הארץ נמצא בפסוק בשופטים ט' הנה עם יורדים מעם טבור הארץ ופי' הרד"ק ז"ל כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ והמקום הגבוה שבה טבור ותרגם יונתן מתוקפא דארעא ע"כ וכן פירש רש"י ז"ל וביחזקאל ל"ח יושבי על טבור הארץ ופירשו ז"ל לשון גובה וחוזק והיא ארץ ישראל שגבוהה מכל הארצות ורבינו נראה שהוא מפרש דר"ל כל היקף הארץ שהוא המרכז כולו או כמו פני הארץ כמו שהטבור הוא על פני הכרס ועוד על פי חכמת המחקר יובן ג"כ שכדור הארץ הוא כעין דמות חלמון ביצה המסוככת בחלבונה שהוא שוה מכל הפינות ואם כן החלק הגרוע והשפל היא הנקודה האמצעית ממש ודו"ק היטב:

הלכה י

ולפיכך אומר חי פרעה וחי נפשך ואין אומר חי ה' (**בצירי**) **אלא חי ה'** (**בפתח**) **וכו'**. איכא למידק דמקרא מלא דבר בסוף דניאל וישבע בחי העולם בציר"י וקאי על השי"ת וכבר ראיתי שנתעורר ע"ז הרב בעל העקידה בפרשת מקץ בפסוק חי פרעה אמנם לא נתחוורו דבריו אחרי המחילה וכבר השיב עליו הרב בעל ערוגת הבושם ז"ל הביאו הרב תוספת יום טוב בסוף תמיד. והענין מבואר דהכי קאמר קרא וישבע בחי העולם דהיינו החיים של העולם שהוא השי"ת שהוא נפשו וחיותו של העולם. והרב לומברוזו ז"ל כתב שצריך לגרוס וישבע בחי העולם בפתח ושכן הוא מוכרח על פי הדקדוק ואין דבריו נראין כלל דכמה דברים מצינו מהדקדוק שיוצאים מן הכלל ע"פ דרכי הדקדוק וחס לנו להגיה שום דבר והסכמת התוס' יו"ט לגרוס גם בברוך שאמר וישתבח וכיוצא מלך חי העולמים בצירי וכן נראה דעת האבודרהם ז"ל ובספר הון עשיר נר"ו כתב שעל פי

הסוד יש לומר מלך חי העולמים בפתח עיי"ש וכיון שכן נהרא נהרא ופשטיה ומנהגן של ישראל תורה היא:

הלכה יב

ועליהם אמר יהיו לך לבדך. לפי שסיים ואל תדרוש אותם ברבים הביא פסוק זה כי לא הותר אלא לחכם אחד ומבין מדעתו וכו' כדאיתא בריש פרק אין דורשין:

פרק ג

הלכה א

הגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וערבות וכו'. ובגמרא מנו מכון מעון וילון שחקים בהדי הנהו ונראה דרבינו הזכיר אותם שבהם נכללים כולם. כי מעון ומכון שהוא לשון דירה נכלל בזבול ווילון ברקיע ושחקים בשמים וק"ל. ובפרק מי שהיה דף צ"ד איתא דמן הארץ עד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועביו של רקיע ת"ק שנה וכן בין כל רקיע ורקיע ועיין להזוהר הקדוש זלה"ה פרשת בשלח בפסוק מרכבות פרעה וכו':

הלכה ד

כל הגלגלים האלו המקיפים את העולם הם עגולים ככדור והארץ תלויה באמצע. יש להתבונן בזה ע"פ מ"ש בפ"ד דתמיד דף ס"ו בשאלת אלכסנדרוס מוקדון לחכמי הנגב שהשיבו לו דממזרח למערב יותר רחוק משמים לארץ שהרי חמה במזרח הכל מסתכלים בה. חמה במערב הכל מסתכלים בה חמה באמצע רקיע אין הכל מסתכלים בה. וחכמים אומרים זה וזה כאחד שוים שנאמר כגבוה שמים על הארץ כרחוק מזרח ממערב ואי חד מנייהו נפיש נכתוב תרוויהו כי ההוא דנפיש ואלא חמה באמצע רקיע מאי טעמא אין הכל מסתכלים בה משום דקאי להדיא ולא כסי לה מידי ע"כ:

הלכה ח

והשמש גדולה מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים. ואינו מן התימה אם בעינינו נראה בהיפך כי טבע הגבוהים להקטין הדבר הגדול והמשל לזה האדם הרואה מלמטה דרך נקב קטן למעלה דבר גדול הרבה דהגם שהנקב יהיה קטן מאד בערך הדבר העומד נגדו מתוך הגובה הגדול יתדמה לו כאילו הוא קטן מגוף הנקב וק"ל:

פרק ד

הלכה ד

הואיל וכל הנפסד יפרד ליסודות אלו למה נאמר ואל עפר תשוב לפי שרוב בניינו מן העפר. ר"ל שאין לבאר הכתוב כי טעם שירד לארץ הוא מפני שנחבר מן הארץ שזה נוכל להבין ממה שכבר כתב עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת א"כ למה חזר שוב כי עפר אתה ואל עפר תשוב לומר שכיון שרובו של אדם מן העפר אל עפר ישוב יותר משאר היסודות ומזה תשכיל אל שאר הדברים ששבים אל היסוד שרובו נחבר ממנו ורבותינו דרשו מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה ור"ל כשם שעתה עפר אתה כן לאחר המות תשוב להיות עפר בחיים כאשר אתה עתה והוא פירוש נכון עכ"ל מורינו הרב ריש מתיבתא ואב"ד כמהר"ר יצחק שלום נר"ו:

הלכה יא

ומה בין ענין מעשה מרכבה לענין מעשה בראשית וכו'. פרק אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד וכו' ואוקמוה בגמרא דהכי קאמר אין דורשין בעריות לשלשה ולא במעשה בראשית לשנים ולא במרכבה ליחיד והוא מבואר בדברי רבינו וענין אין דורשין בעריות לשלשה כבר ביארו ז"ל סוף פרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה. ועיין בדברי רבינו עוד בפירוש המשנה שם:

הלכה יב

ויכמה בשרו. מלשון כמה לך בשרי תהלים ס"ג שהוא לשון תאבה ואין לו דמיון רש"י ז"ל:

הלכה יג

ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר וכו'. ראוים הדברים למי שאמרן והרמז לזה מה שאמרו ז"ל שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה ובאבות תנן בן ארבעים לבינה ועיין בדברי רבינו ריש פרק ז':

ואף על פי כן ראוין הן להקדימן. נכתב בצידו וכן הוא סדר הלימוד בהכרח דרך גדולת האדם מקטנותו וקל להבין:

פרק ה

הלכה א

כיצד כשיעמוד כותי ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג וכו'. משמע לכאורה דדוקא במצוה אחת הוא דאמרינן הכי דיעבור ואל יהרג אבל אם יאנוס אותו על כמה מצות אינו רשאי לעבור דהיינו חומרא דעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים שאפילו על אחת מהם יהרג ואל יעבור כמ"ש רבינו לקמן דומיא דהכי בשאר מצות דוקא על אחת מהם הוא דאינו חייב למסור עצמו אבל ביותר מאחת משמע דיהרג דאל"כ הוי דבר תימה אם יאנוס אותו הגוי לעבור על כל התורה כולה חוץ מהשלושה דיעבור. ונראה דאין הכי נמי דהא לר' ישמעאל בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ד ע"א) דס"ל דקרא דוחי בהם מיירי בכל המצות ואף בע"ז וג"ע וש"ד כדמוכח מהתוס' פ' אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ז ע"ב) ומשמע דלית ליה דרשת דרוצח ונערה מאורסה א"כ ס"ל דאפילו אם אנסוהו לעבור על כל התורה כולה בפעם אחת יעבור ואל יהרג דהא עבודה זרה שקולה ככל התורה כולה והמודה בה כופר בכל התורה כולה ואפ"ה יעבור ואל יהרג ועל כרחך לומר כן מטעמא דקרא דוחי בהם ומדר"י נשמע לרבנן בשאר מצות חוץ מהשלשה דאפילו בכולם יעבור ואל יהרג וכן יש להוכיח מדאמרינן בפ' כל שעה (פסחים דף כ"ה) כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם וכו' והכי מוכח מדאמרינן בפרק כל שעה בכל מתרפאים חוץ מע"ז ג"ע וש"ד וכו' ומי לא עסקינן בצריך לכמה מיני איסורין דאלת"ה הו"ל לאשמועינן רבותא דאפילו בשאר איסורין לא התירו אלא באחת דוקא והיינו טעמא כמ"ש רש"י ז"ל דכי קאמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל וכו' ע"כ והכי דייק קצת לישנא דקרא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אותם דייקא ותו מדאמרינן דטעמא דע"ז היינו מקרא דואהבת ופי' רש"י בד"ה ואהבת משמע שלא תמירנו בעבודה זרה הרי דאין הקפידה אלא שלא להמירו דזה לא שייך אלא בע"ז ומעתה צ"ל דמ"ש רבינו על אחת מכל מצות וכו' היינו לאפוקי ע"ז ג"ע וש"ד דאפי' באחת מהם יהרג כמ"ש אחר זה אי נמי לאפוקי אם יאנוס אותו בפרהסיא דאיכא חילול ה' דאז אפילו באחת יהרג ואל יעבור א"נ על כל אחת קאמר.

ומה שחילק רבינו בין צנעא לפרהסיא ופרהסיא לא מקרי אלא בעשרה מישראל נראה דלא בעינן שיעשה העבירה לפניהם דוקא אלא כל שידעו בו עשרה מישראל שהולך לעשות העבירה ועשאה פרהסיא מקרי ולא אמרינן דאפשר שחזר בו הגוי מלהעבירו וכיוצא והכי מוכח מדמקשינן בש"ס והא אסתר פרהסיא הואי. והתם ודאי שלא ראו

העבירה כלל אלא על שידעו בדבר מקרי פרהסיא והיינו טעמא כמ"ש רש"י בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ז) דבפרהסיא יש חילול ה' שיוצא ולמדים ממנו לחלל בקדושת ה' וליכא למימר דכיון דשעת השמד היתה פרהסיא קרי ליה דאפי' בצנעא פרהסיא מקרי לענין חילול ה' שהרי כתב הרב ב"י בשם הנמוק"י דבאסתר לאו שעת השמד מקרי כיון שהיתה הגזירה לכל האומות בכלל ע"כ ומעתה מ"ש הרמב"ם פי"ב מהל' איסורי ביאה והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל צ"ל דלאו דוקא קאמר אחר זמן ראיתי שכ"כ הש"ך ז"ל.

ובע"ז ובע"ז ג"ע וש"ד דאמרינן דיהרג ואל יעבור ואפילו בצנעא ואפי' במתכוין להנאתו כמ"ש הרב כ"מ ז"ל כתב הרב בעל קרית ספר דגם אאביזרייהו נמי דינא הכי דיהרג ואל יעבור והביא ראיה מדאמרינן ימות ואל תעמוד לפניו ערומה דלא הוה מכוין להעבירה כי אם להנאת עצמו ואפ"ה קאמר דימות ע"כ. וכ"כ הר"ן ז"ל וממאי דאמרינן בגמ' מהני קוואקי ודימוניקי דיהבינן להו מטעמא דהנאת עצמן אף דנראה קצת לעבודה זרה דהא חק לעבודה זרה הוא כמ"ש רש"י ז"ל לא קשיא דאף דהוי חק לעבודה זרה מ"מ לאו צורך עבודה זרה עצמה נינהו דהא לא הוו אלא להתחמם העם כנגדן כמ"ש רש"י ז"ל ולאו צורך ע"ז מקרו. וליכא אלא לאו דלפני עור וכן כתב הר"ן ז"ל פ' יוה"כ והש"ך יעו"ש:

בכ"מ ד"ה כל בית וכו' דפריך דאי אפשר ט"ס הוא וצ"ל דאשת איש היתה ועיין בהרב ב"י:

אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וכו'. פי' מדהוה ליה למכתב וחיה בהם א"נ ויחיה בהם ודו"ק:

הלכה ב

בד"א וכו' או אנס אשה לבועלה וכו'. פי' בפנויה דוקא איירי כמ"ש מרן וכ"כ הרב לח"מ ז"ל ומ"ש הרב ב"י יו"ד סי' קנ"ז דלא הוי בכלל גילוי עריות אלא אשת איש בישראל נראה דצ"ל דישראל וכ"כ בהר"ן פ' יוה"כ דהיינו לומר שהיה אשת איש דישראל לאפוקי פנויה. ומ"ש הרב ב"י שם וכן נראה שהוא דעת ר"ת וכו' צ"ע דלר"ת אפי' באשת איש אין בה חיוב מיתה דרחמנא אפקריה לזרעיה וכמ"ש התוס' בכתובות דף ג' ע"ב ובפ' בן סורר ומורה שם:

ואפילו לא נתכוון להעבירו אלא על מצוה משאר מצות וכו'. וכתב מרן דאפשר דרבינו היה מפרש ערקתא דמסאנא כמ"ש הרי"ף ז"ל וכו' שזו מצות לא תעשה היא כמ"ש פי"א מהלכות עכו"ם וכו' ע"כ וכן כתב בב"י יעו"ש ונראה דכן יש להוכיח ממאי דאמרינן בירושלמי פ"ד דשביעית גבי חרישה בשביעית שהתירו משום אונס המלכות ופריך

מההיא דלולינוס ופפוס אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קבלו מהם ותירצו דגבי שביעית שאני שאין הגוי מתכוין להעבירו על דת אלא לגבות המס למלך עושים כן א"כ צ"ל דגבי לולינוס ופפוס שמסרו נפשם על כן היינו טעמא משום שהיו מתכוונים להעבירם דהיינו שחקת הגוים היה לשתות בכלי זכוכית צבועה בימים ההם וכן פירש הרב ר' אליה ליב ז"ל בפירושו להירושלמי א"כ דמיא להההיא שכתב רבינו דאיכא איסור לא תעשה להדמות לגוים ולעשות כמותם בחקתיהם כמ"ש פי"א מהל' ע"ז אבל הרב פר"ח בהל' יסודי התורה פליג על מרן ז"ל וס"ל דאף הרמב"ם ז"ל יודה באיסורא דרבנן נמי דיהרג ואל יעבור דמצוה דרבנן מצוה מיהא אקרי וההיא דלולינוס ופפוס לא היו עוברים על דת אלא שהיתה כוונת הגוים להראות לעולם שהיו עוברים על דתו שהיו שותים סתם יינם ע"כ ואחרי המחילה אין זה במשמע דברי רבינו שהרי במצות שבתורה קעסיק כמ"ש בתחילת דבריו כיצד כשיעמוד הכותי ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה וכו' דאלת"ה אמאי איצטריך לומר כן אלא משמע דאתא לאפוקי מצות דרבנן או מנהג וכמ"ש מרן כס"מ ז"ל ולדידיה קשה דאמאי נייד רבינו מלישנא דש"ס דאמרו אפילו על מצוה קלה ואמאי נקט מצוה משאר מצות אלא משמע דאתא לאשמועינן דבעינן מצוה מן התורה דוקא ולהכי כתב מצוה משאר מצות כלומר משאר מצות האמורות בתורה דבהא קעסיק רבינו ז"ל וההיא דירושלמי אפשר דרבינו ס"ל דהיו מתכוונים להעבירם על דת דוקא ולא מפני הרואים וכמ"ש הרב ז"ל והכי מוכח ממאי דמשני שאני התם דלא מתכוון לשמדות פי' להעבירם על דת מכלל דהכא מה שמסרו נפשם היה בשביל שהיו מתכוונים להעבירם דוקא וכמ"ש מרן ז"ל:

הלכה ד

כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. משמע דאפילו ממידת חסידות לא מצי למסור עצמו וכמ"ש ז"ל וא"ת דהא איתא בירושלמי פ"ד דשביעית ר' אבא בר זמנא הוה חייט אצל גוי וא"ל אכול נבילה ואי לא קטילנא לך א"ל אי בעית למקטל קטול דלא אכילנא ומסתמא בצנעא הוה בבית הגוי וי"ל דאפשר דרבינו ס"ל דהתם שעת השמד היתה א"נ כמ"ש הרב פר"ח שם דהתם מסיים דאילו הוה שמע מילי דרבנן הוה אכל אלמא דלאו שפיר עבד ע"כ. (א"נ אפשר דפרהסיא הוה תדע דהרא"ש לא כתב אלא דמסתמא בצנעא הוה לא שיש הכרח גמור לומר כן אף שהוא דוחק עכ"ל כמ"ש הפר"ח ז"ל) ועל כרחך דרבינו לא מיירי אלא כשמסר עצמו בצנעא ושלא בשעת השמד דאז הוא מתחייב בנפשו דאי בפרהסיא הרי אמרו דאפילו על מצוה קלה יהרג ואי בשעת השמד הרי לא חילק בין צנעא לפרהסיא ואפילו על מצוה קלה יהרג

ואל יעבור כמ"ש להדיא בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין הכותים וידוע דכל שאין שם עשרה מישראל לעולם צנעא מקרי ואפילו תשעה וגוי אחד אמרו בגמרא דלא מקרי פרהסיא ומעתה צ"ע במ"ש מרן בשם הנמוק"י דאפילו רבינו יודה דאם הוא אדם גדול ורואה שהדור פרוץ רשאי למסור עצמו ולקדש את ה' כדי שיראו העם וילמדו וכו' וקשה טובא דלרבינו אינו מתחייב בנפשו אלא בצנעא ושלא בשעת השמד ומדקאמר כדי שיראו העם וילמדו מוכח דבפרהסיא קאמר וכמ"ש הנמוק"י מההיא דמה לך יוצא ליסקל וכו' ובשלמא לדעת הר"ן והנמוק"י דס"ל דבדבר שיש בידם להעבירו בעל כרחו לא עביד מעשה לא מחייב למסור עצמו אפילו בפרהסיא כדאשכחן באסתר כדאיתא בגמ' ואפילו בשעת השמד מההיא דאלישע וכמ"ש מרן ז"ל ניחא דבאדם גדול והדור פרוץ מצי לקדש את ה' אף דלא מחייב אבל לדעת רבינו שלא חילק בזה כלל מנ"ל לומר כן ואדרבא מכלל דבריו שכתב על אחת מכל מצות האמורות בתורה משמע דאין חילוק בין עשה לל"ת ותו דאם איתא כי היכי דמחלק בין הנאת עצמן למכוין להעבירו הוה ליה לאשמעינן חידושא טפי דאפילו בג' עבירות היכא דבידם להעבירו בעל כרחו שרי בשב ואל תעשה כמ"ש הנמוק"י ז"ל בפ' בן סורר ומורה ואי מההיא דאלישע כבר כתב מרן דההיא דאלישע לא מכרעא דלא אמר לקסדור שמקיים גזרתם שלא להניח תפילין אבל השיב על מה ששאלו מה זה בידך וכו' וכן נראה מהלח"מ ז"ל דרבינו לא מחלק בהכי כמו שחילק הר"ן ז"ל יעו"ש ומההיא דאסתר נמי לא קשיא כמ"ש מרן דבפנויה איירי וכדעת הרמב"ן ז"ל ולית ליה דרשת דאל תיקרי לבת אלא לבית לומר דאשת איש היתה ובב"י שם לא כתב כן אלא לדעת הנמוק"י ולא הזכיר שרבינו יודה לו בזה אם לא שנומר שהוא מפרש דמ"ש רבינו לעבור על אחת מכל המצות תיבת לעבור מורה שהוא עושה מעשה שהוא עובר בידים דוקא אף שאינו מוכרח וצ"ע.

ואכתי קשה לרבינו מההיא דדניאל שמסר עצמו על התפילה שהיא דרבנן דאע"ג דמצות עשה להתפלל בכל יום מ"מ תלתא זמני הוו דרבנן ולרבינו דוקא אמצות דאורייתא הוא דחייב למסור עצמו כמ"ש מרן בההיא דערקתא דמסאנא דס"ל לרבינו דהוי בלא תעשה וכו' וכמו שהוכחנו גם כן לעיל וכן הקשה הרב לח"מ ז"ל ותירץ דאולי י"ל דשאני התם שהיה עושה בתוך ביתו בצנעא והיה סבור להמלט ולא היה מסכן עצמו בכך ע"כ וקשה דהרי אמרו ז"ל והביאו רש"י בפסוק ועד מעלי שמשא הוה משתדר להצלותיה שכשהגיע זמן תפילתו כרע לקב"ה על ברכיו והתפלל ושוב לא היה לו פתחון פה להצילו ע"כ מוכח קצת דלפני המלך עשה כן ולעיל נמי פירש בפסוק ועל דניאל שם בל שאמר להם איני מאמין לכם וכו' ואפשר דלא עבד בפרהסיא כלל אלא בצנעא היה עושה והיה סבור

שלא יראוהו.

והרב הגדול א"נ כמהר"ר יצחק שלום נר"ו כתב לי על קושיא זו וז"ל ואני אומר דכיון דלא נגזרה הגזרה כי אם להעבירו על דת כי כן כתוב להן אשכחנא עלוהי בדת אלהים היה חייב למסור נפשו על התפלה כיון דעיקר התפלה מדאורייתא היא. ועוד דמאן נימא לן דבאותו יום כבר השלים תפילתו דכיון דמצאוהו בעי ומתחנן וטרדוהו מתפילתו כאלו לא התפלל כלל דמי ע"כ ואחר המחילה פסוק זה לא נאמר כי אם בעצת השרים בסתר גמור והם רימו את המלך ולעולם דעיקר הגזרה לא היתה להעבירו על דת מכל שכן למ"ש לעיל בשם הנמוקי יוסף דכשהגזרה היא בכולל לכל האומות לא מקרי שעת השמד ולההיא דטרדוהו גם כן ידוע שדרך המרגלים להתחכם שלא ירגישו בהם כלל ולענ"ד נראה דכיון דפעם אחת מיהא הוי מן התורה ואי אפשר שלא ירגישו בו שהרי היו משתדלים על זה בכל כחם אם כן משום לתא דמצוה מן התורה הוא דעבד ושפיר דמי דומיא דאבזרייהו בשלש עבירות וכו' כמ"ש לעיל בשם בעל קרית ספר והר"ן ז"ל: **ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את ה' ברבים וכו'**. כוונת רבינו נראה כמ"ש הרב לח"מ דבפחות מעשרה ליכא אלא לאו דלא תחללו אבל בעשרה איכא תרתי ונקדשתי ולא תחללו דבכל גוני איירי קרא ודוקא בונקדשתי פירש דלא מקרי קדוש ה' אלא בתוך בני ישראל משא"כ בחילול ולזה כתב רבינו שאם עבר בצנעא הרי זה חילל את ה' פי' מקרא דלא תחללו אבל הרב פר"ח כתב דבני ישראל דכתיב בקרא אלא תחללו דרישיה דקרא נמי קאי וראיה לדבר דלא קעבר אלא תחללו אלא דוקא בפרהסיא מהא דאמרינן בע"ז דף נ"ד אמר רבא הכל היו בכלל לא תעבדם וכשפרט לך הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם יצא אונס והדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי דאפי' אונס הא כיצד הא בצנעא הא בפרהסיא אלמא דקרא דלא תחללו ליתיה אלא בפרהסיא עכ"ד ולי אני הצעיר אכתי לא מכרעא דאימא דרבא דמוקי קרא דלא תחללו בפרהסיא לאו היינו מכח דכתיב בההוא קרא בתוך בני ישראל אלא מכח רומיא דקראי קאמר הכי ומוקי קרא אמאי דמסתבר טפי ואנן לא קי"ל הכי בההיא דרבא דאליבא דר' ישמעאל איתאמרא ואנן קי"ל כרבנן דבג' מצות אפילו בצנעא יהרג ואל יעבור כמ"ש התוס' ז"ל תדע עוד דלרבא דקאמר הא בצנעא הא בפרהסיא מוכרח דבצנעא אפילו חילול ה' ליכא דהא שריותא קמ"ל קרא דוחי בהם וזה אי אפשר לרבינו דהרי כתב דבג' עבירות אפילו בצנעא יהרג ואל יעבור ועלה קאי נמי מ"ש דאם עבר ולא נהרג הרי זה חילל את ה' ואי ס"ל דקרא דלא תחללו לא מיירי אלא בפרהסיא חילול ה' בצנעא מנ"ל ועיין בסה"מ לאוין ס"ג ועשין ט' שנראה דבין בצנעא בין בפרהסיא קאמר הגם כי הלשון מגומגם עיין עליו:

ואף על פי כן מפני שעבר באונס אין מלקין אותו וכו'. והקשה הרמ"ך ז"ל מההיא דפ' ד' מיתות (סנהדרין דף ס"ד) הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו אע"ג דמכוין לבזויי וההוא ודאי מוטעה הוא וכו' והתוס' שם כתבו בד"ה אע"ג דמכוין לבזויי דמיירי במתכוין לעבדה בביזוי דאי לא מכוין אלא לבזות פטור אליבא דכו"ע ע"כ ותמיהא מלתא טובא דאיך יתכן לעבדה בביזוי דאם נתכוון לעבדה הרי נתרצה בעבודתה ותו לא שייך בזיון ואם נתכוון לבזותה א"כ כלא היא חשובה אצלו ואדרבא הוא מתלוצץ בה שהרי מבזה אותה ותו דאי מתני' איירי בהכי היכי מייתי מינה לרב אשי דאין לומר שהוא נתכוון לעבדה חלילה והרב בעל מאיר עיני חכמים כתב דר"ל כגון דדרך עבודתה לפעור או לזרוק אבנים בפניה והוא עשה לאיזה קנטור ועבדה דרך ביזוי וזרק האבנים בגופה ונתכוון לעבדה בביזוי ולכך אע"ג דנתכוון לעשות עבודתה דרך בזיון סוף [סוף] הוא עובדה וכו' ולא ידעתי מה תיקן בזה דאכתי תקשה דאם עשה כן לאיזה קנטור שהיה לו עמה א"כ לא נתכוון לעבדה כלל תדע שהרי כעס בה וזרק אבנים על גופה שאין לך בזיון גדול מזה ואף אם נאמר דאין זה שינוי דרך עבודתה למקרי שלא כדרכה דהא מ"מ עבודתה היא זריקת אבנים כמ"ש הרב ז"ל מ"מ מעשיו מוכיחים שלא נתכוון לעבדה כלל.

ואפשר לומר דתרי גווני ביזוי איכא אחד שיודע שזו היא עבודה זרה דפעור ויודע שעבודתה בכך אלא שהוא נתכוון לבזותה ואחד שלא ידע כלל שזו היא ע"ז פלוני אלא שרוצה לבזות העבודה זרה והשתא מ"ש התוס' שמכוון לעבדה אינו ר"ל לעבדה מחמת שמאמין בה דא"כ תו לא שייך בזיון אלא ר"ל שנתכוון לעבודתה דהיינו שיודע שעבודתה בכך אלא שהוא סבור בדעתו דאף שעבודתה בכך אינו אסור אלא במתכוון לעבדה אבל במכוון לבזותה שרי כעובדא דפעור שטעו בזה כדמוכח בפ' חלק (סנהדרין דף ק"ו) שא"ל הלא יהודי אני והיא השיבה לו ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור ואפ"ה נתחייבו כדמוכח שם דף ל"ה וכמ"ש רש"י יעו"ש ובזה איירו התוס' דאף שכוונתו לבזותה מה יושיענו זה הרי עבד אותה בזאת הכוונה אבל אם לא נתכוון אלא לבזותה כגון שלא היה יודע שעבודתה בכך או כסבור שהיא עבודה זרה אחרת כההוא עובדא דרב מנשה שהרי לא אמרו לו אלא עבודה זרה הוא דקאי הכא ולא היה יודע שהיא פעור תדע שכשידע שהיא פעור נסתפק בדבר ואתא שאיל בי מדרשא ואם היה יודע מתחלה כן ודאי דלא היה נכנס בספק איסור לעבוד ע"ז וחכמים השיבו לו דאפילו במתכוון לבזיון אם דרך עבודתה בכך והוא גם כן ידע בזה חייב ומינה דאם לא ידע שעבודתה בכך ועשה דרך בזיון דשקל פיסא ושדא בה נמי אסור אלא שאין בו חיוב מיתה מאחר שלא

נתכוון לה כמ"ש התוס' ז"ל. זה נלע"ד לפרש דברי התוס' ז"ל והרב לח"מ ז"ל תירץ בזה קושית הרמ"ך ז"ל דהתם שאני שנתכוון לעבדה. ומ"ש מרן דרבינו ס"ל דההיא דפעור לאו לענין חיוב מיתה היא אלא לענין חיוב חטאת וכתב שהוא מבואר בדברי רבינו נראה דאינו מבואר כל כך ואדרבא מכלל דבריו משמע להפך שכתב בפ"ג מע"ז וז"ל העובד עבודה זרה כדרכה אפילו עשה דרך בזיון חייב כיצד וכו' הואיל ועבודתו בכך חייב ומביא קרבן על שגגתו ע"כ הרי דבתחלה כתב חייב דהיינו אם הוא במזיד ואחר זה כתב ומביא קרבן על שגגתו משמע להדיא דחייב דרישא היינו לענין סקילה כמ"ש לעיל גבי ספת לה צואה וכו' ותו דאם איתא לא הו"ל לכתוב חייב ומביא קרבן אלא הול"ל חייב להביא קרבן על שגגתו אבל השתא ודאי דתרי מילי משמע וכן מצאתי להתורת חיים ז"ל והר"ח אבולעפיה נר"ו תהלה להשי"ת:

ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר וכו'. קשה דמאחר שכתב דאפי' עבודה זרה שהיא חמורה מן הכל פטר רחמנא וק"ו לשאר מצות א"כ אמאי איצטריך קרא בעריות דכל שכן הוא כמ"ש ז"ל ותו קשה לי אמאי דאמרינן בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ד) גבי איזהו נעבד כל שעובדים אותו בין באונס בין ברצון האי אונס היכי דמי וכו' כגון דאנסוהו גוים והשתחוה לבהמתו דידיה מתקיף לה ר' זירא אנוס רחמנא פטריה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר וכו' וקשה אמאי לא מותיב ליה מקרא דכתיב בע"ז גופיה דונתתי אני את פני באיש ההוא דאתא לאפוקי אנוס דפטר ליה לגמרי כמ"ש רבינו וליכא למימר דלא ס"ל הך דרשא דההוא דאם כן תקשה לרבינו למה הביא שתיהם ונראה דאיצטריכו תרווייהו דאי מקרא דכתיב בע"ז לא קפטר ליה אלא מכרת דכתיב בההוא קרא אבל מיתת בית דין או מלקות סד"א דלא פטר רחמנא אפילו באנוס והכי קאמר רחמנא ואם העלם יעלימו וכו' לבלתי המית אותו אז ושמתי אני את פני באיש ההוא לאפוקי אנוס או שוגג או מוטעה שבאלו אם העלימו עיניהם לא אכרות אותו אני מכלל שבדיני אדם הוא חייב ודאי וכמו שהוא האמת בשוגג או מוטעה וכדאשכחן גבי פעור ואימא דאנוס נמי חייב להכי אצטריך קרא גבי עריות דפטר ליה אף ממיתת בין דין ומלקות דלא תעשה דבר כתיב ומיניה ילפינן בכל התורה כולה דאנוס פטור לגמרי ואי הוה כתיב קרא דלנערה לא תעשה דבר לחוד הוה אמינא דכרת ליחייב להכי אצטריכו תרווייהו ומעתה מ"ש רבינו ומה ע"ז וכו' ואצ"ל מיתת בית דין היינו לפי האמת דסמיך אקרא דעריות שכתב בסמוך:

הלכה ה

נשים שאמרו להם כותים וכו'. מדברי רבינו נראה דבנשים אף אם יחדוה לומר זאת האשה תתנו לנו ואם לאו נהרוג את כלכם יהרגו כולם ואל ימסרו אותה להם והכי מוכח מתני' פ"ח דתרומות דלא הזכירו יחוד בנשים כדרך שאמרו בברייתא בירושלמי שם בענין הריגה ונראה דהיינו טעמא משום דבטומאה לא שייך חיוב כמו גבי מיתה. ואכתי יש לדקדק אם כבר נטמאה אשה אחת אי מצו למסור אותה דהא טמאה היא או לא. ולכאורה מהירושלמי שם מוכח דמצו למסור אותה שהרי אמרו שם להדיא לא מסתברא אם היתה כבר טמאה לא מסתברא אם היתה שפחה אחת דהיינו לומר דלא תימא דמתני' אייר אפי' אם היתה ביניהם אשה אחת שכבר נטמאה א"נ שפחה דנימא גם כן דיטמאו כולם ואל ימסרו אותה דלא אמרו כן אלא כשכולם טהורות ובני חורין וכן פי' הרב ר' אליה לב בפירושו להירושלמי אמנם נראה דמיירי אפילו בלא יחוד אלא בשאמרו תנו לנו אחת מכם סתם תדע מדקאמר לא מסתברא אם היתה שפחה אחת ואי מיירי ביחדו אותה לא הול"ל אלא לא מסתברא אם היתה שפחה דהיינו זאת שיחדו ואף שרואים אנו דאיכא למידק לאידך גיסא דבטמאה לא קאמר אחת משמע דביחדוה מיירי על כל פנים קשה למה לא הזכיר רבינו דין זה דטמאה ושפחה דמתוך הירושלמי מוכח דלא יטמאו כולם כיון שכבר נטמאה וכו' ותו קשה למ"ש מרן משם הרשב"א בתשובה דאפי' אם היתה אחת מהם מחוללת יטמאו את כולם ואל ימסרו אותה להם ע"כ דנראה שהוא היפך הירושלמי ואפשר דרבינו והרשב"א ז"ל ס"ל דההיא דירושלמי הכי קאמר לא מסתברא לומר דאם כבר נטמאה שימסרו אותה אפילו אם יחדוה דאם כבר נטמאה פעם אחת לא מפני זה יחוייב שתטמא פעם אחרת כמ"ש הרשב"א ז"ל וכן נמי גבי שפחה מה לי שאינה בת חורין הא לענין זאת העבירה אין בינה לבת חורין ולא כלום. ובהכי עלו כהוגן דברי רבינו דאפילו אם יחדוה ואפילו אם כבר נטמאה אין למסור אותה שהרי לא חילק בהכי אלא לענין מיתה. וראיתי להר"ש ז"ל אההיא מתני' דנשים שפי' דאם יחדו להם אחת מוסרים אותה. וכתב דהכי מוכח בירושלמי ולא ידעתי מאיזה מקום מוכח כן דשם בירושלמי לא מייתי אלא האי לא מסתברא ולפי דבריו אפילו אם לא נטמאה אם יחדוה מוסרים אותה וזה אינו יעו"ש ואפשר דיליף לה מההוא עובדא דעולא בר קושב וס"ל דלא הוה מחוייב מיתה וה"ה לנשים אף דלא הזכירוהו במתניתין וכן מוכח מדברי הר"ן פ' יוה"כ אמנם אינו מוכרח כלל כנז"ל.

ומ"ש מרן דפסק כריש לקיש משום דהוי ספק נפשות ולהחמיר וכו' קשה דא"כ בכל מקום דפליגי ר' יוחנן ור"ל בדיני נפשות נימא הכי ותו דיותר אית לן למימר דמשום

ספק נפשות דכולם הו"ל למימר דימסרו אותו ואפשר דשב וא"ת שאני ולקושיה ראשונה אפשר דמ"ש כן היינו משום דסמיך אמ"ש אחר זה דההכרח דהלכה כר"ל הוי מדיוקא דמתני' ומעובדא דבר קושב וכו' והרב פר"ח ז"ל והר"ח אבולעפיה נר"ו הניחוה בצ"ע והקשה עוד הרח"א נר"ו לסברת ר"י אמאי לא סיימה המשנה פ"ח דתרומות נשים שאמרו להם גוים דאם יחדוה ימסרו אותה ואל יטמאו כולם ולר"ל ניחא דלא שייך חיוב בטומאה וכתב משם מהרמ"ג שמחמת קושיא זו פסק רבינו כר"ל דמתני' מסייעא ליה וכו' ולענ"ד נראה דלא קשיא לר"י נמי דהא מדקתני מתני' דבלא יחוד יטמאו כולם והיינו טעמא משום דאין דוחין נפש מפני נפש וכו' אבל כשיחדו אותה פשיטא דאין לומר כן דליכא טעמא דאין דוחין ואף הסברא נותנת דימסרו אותה מאחר שיחדוה ואל ימסרו כולם עליה דמסתמא ודאי לאיזה סיבה גרמה היא לעצמה דבר זה ועכ"פ הוי חידושא טפי ואם איתא הו"ל לאשמועינן מתני' ביחדוה וכ"ש בלא יחדוה ועל כרחך לומר כן לדעת הר"ן והר"ש דס"ל דאף אם בנשים יחדוה מוסרים אותה.

ומ"ש מרן וזו משנת חסידים היא אלמא דלכתחלה אין מורים כן וכו' נראה דדקדק כן מדקאמר ליה אליהו זלה"ה ולמסורות אני נגלה מדקרי ליה מוסר שמע מינה דאיסור יש בדבר לכל והיינו מ"ש רבינו דאין מורין כן לכתחלה דאל"כ מידת חסידות שאני ובב"י סי' קנ"ז כתב דאף מדינא שרי ומ"מ ממידת חסידות אין מורין כן לכתחלה:

אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי וכו'. משמע קצת דדוקא אם היה מחוייב בדיני ישראל הוי דינא הכי דאז אמרינן מאחר דבר קטלא הוא גברא קטלא קטל דעל כרחו לא ימלט מידו של הקב"ה כההיא דאמרינן דאע"ג דבטלו ארבע מיתות דין ד' מיתות לא בטלו וכו' ומ"מ מההוא עובדא דמייתי הירושלמי מוכח קצת דאף אם נתחייב בדיניהם נמי דינא הכי דאפשר דנתחייב לאיזה לסטיות שעשה או מורד במלכות הוה וכ"כ הרב פר"ח והב"ח אלא שהב"ח חילק דבחייב מיתה דבר תורה כשבע בן בכרי מורין כן לכתחלה ואם נתחייב בדיניהם לבד ושאלוהו להורגו לאו משנת חסידים היא ואין מורין כן לכתחלה ואם שאלוהו בסתם ולא נודע אם דעתם להורגו אם חייב בדיניהם שימסרוהו להם יכולים למוסרו ומורין כן לכתחלה ע"כ וצריך לומר דס"ל דמאי דקאמר אליהו לאו משנת חסידים היא קאי להוא עובדא דבר קושב דוקא שלא נתחייב אלא בדיניהם אבל אם נתחייב בדיני ישראל כעובדא דשבע בן בכרי דמתני' שרי אף לכתחלה. ואם הוא בדבר של עונש שאינו מיתה א"נ משום ממון כתב הב"ח דבכל גווני בין בנתחייב מיתה בדיניהם בין עונש בין ממון אם יחדוהו שרי למוסרו מאחר שמעשיו גרמו לו ודמו בראשו ואין אנו נתפסים עליו כלל והיינו כששאלוהו סתם שלא פירשו להורגו. ומ"ש

מרן על ההיא דר"ל דסבירא ליה דמ"ש דבשפיכות דמים יהרג ואל יעבור וכו' אבל הוא הדין נמי דאפילו היכא דלא שייך ההוא טעמא הוי דינא הכי וכו' ע"כ כתב הרב לח"מ וז"ל ואי על ר"ל לחוד לא הוה קשה כ"כ וכו' אבל רבינו שפסק כר"ל והביא אותו הטעם קשה וכו' ע"כ ואפשר דכוונת מרן דלרבינו נמי הוי טעמא משום מאי חזית אלא דס"ל דלאו דוקא הוא וכמ"ש מרן. ולעיקר דברי מרן שכתב דאף היכא דלא שייך ההוא טעמא הוי דינא הכי. נראה דהיינו טעמא משום דבשעה שמוסר אותו בידים הוי גרמא בנזיקין וחייב כמ"ש בפ"ב מהלכות רוצח דאם הוא סיבב הריגתו אף שלא הרגו בידים חייב הכא נמי כיון שמסרו בידם להרגו הרי סיבב הריגתו וזה ודאי לא התירה התורה ומוטב שיהרגו כולם בשב ואל תעשה ממה שיעבור בידים אחר זמן מצאתי להב"ח בתשובה סימן מ"ג קרוב לדברי יעו"ש:

הלכה ו

כענין שאמרו באונסים וכו' חוץ מע"ז וכו'. כתבו התוס' פ' כל שעה ופ' אין מעמידין דהיינו דוקא באומר שאותם מים או אותם עלין של עבודה זרה מועילין ולא אחרים כגון ע"י שד שמטעהו כי לפעמים יש כח בשדים להטעות כדי לטרדן מן העולם אבל כשאינו תולה תועלת בהם אלא שאומר מים או עלין סתם מותר להביא אף מע"ז והוכיחו כן מהירושלמי דשבת יעו"ש וצ"ע דמהירושלמי שהביא הר"ן פ' אין מעמידין ופ' כל שעה מוכח להיפך דאפילו באומר עלין סתם והביא מע"ז אסור והכי איתא התם בכל מתרפאין וכו' ר' פנחס בעי עד כדון כשאמר לו הבא לי עצים מעבודה זרה והביא לו הבא לי עלים סתם והביא לו מע"ז נשמעינא מן הדא ר' יונה הוה ליה צמרמורין אייתון ליה מן זכרותא דדורי ושתה (פי' השתן מאשה הדרה עם בעלה) ר' אחא אייתון ליה ולא שתה א"ר מנא אלו ידע ר' יונה מנן הוה לא אשתי א"ר חונא מתני' אמרה כן שאין מתרפאין מגילוי עריות ע"כ הרי דרצו להוכיח דאפילו באומר הבא עצים סתם אם הביא מע"ז אסור דהא מאי דשתה ר' יונה היינו משום שלא היה יודע מהיכן היו וכסבור שהוא שתן דעלמא ולפי התוס' שכתבו דהתם מיירי שאומר אותו דבר יועיל ולא אחר קשה דאם כן מה ראיה מייתי מינה לאומר הבא עצים סתם דאכתי הבעיא במקומה עומדת באומר הבא עצים סתם מה דינו וצ"ל דהתוס' לא היו גורסין כגרסתינו דמשמע מדבריהם דמהירושלמי מוכח להדיא כן ומיהו הסכמת הפוסקים כהתוס' וכ"כ הש"ך יו"ד:

ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בי"ד וכו'. ולעיל גבי אנסוהו כתב דפטור נראה דהיינו טעמא משום דלעיל הוי אונס גמור דודאי יהרגו אותו אם לא יעבור. ולכך אין לו עונש

כלל מה שאין כן בחולה דאין זה אונס גמור דאפשר שלא ימות ואף שהוא מסוכן אפילו גוסס לפעמים ניצול ולא הוי כ"כ ודאי כאונס אחר וכן ראיתי להרב פר"ח ז"ל והוא פשוט:

הלכה ח

במה דברים אמורים שאין מתרפאים וכו'. וכתב מרן שפוסק רבינו כשתי הלשונות וכו' וקשה דעל כרחך מלישנא קמא דמשני האי אשתא צמירתא כשעת הסכנה דמיא מוכח דאפילו בשעת הסכנה לא שרי אלא בכה"ג דהיינו שלא כדרך הנאתם דאי לא תימא הכי אמאי לא שייף לה בשנתבשלו דהא במקום סכנה אפילו בדרך הנאתם שרי אלא ודאי דלהאי שינויא לא שרי אפילו במקום סכנה אלא שלא כדרך הנאתם ולאידך שינויא דמשני מידי דרך הנאתם קעבידנא ומשמע דשלא במקום סכנה הוה מוכח להדיא דבמקום סכנה אפילו דרך הנאתם שרי והיינו מ"ש רבינו. וכן ראיתי להרב פר"ח שכתב על דברי מרן דשלא בדקדוק כתב כן אלא שהרב פסק כלישנא בתרא ע"כ ועוד נראה דצ"ל כן דאם לא כן מאי איכא בין שינויא קמא לאידך וכן ראיתי להר"ן ז"ל שכתב בתירוץ בתרא. ומ"ש (הר"ן) [מרן] בשם האורחות חיים דיש אומרים דלא התיר אלא בחמץ דנכרי וכו' לפי מ"ש הפר"ח או"ח סי' תל"א ותל"ז דהביטול מהני אף לחמץ ידוע מן התורה אפשר דה"נ מיירי בהכי דלא אסיר בהנאה אלא מדרבנן ושפיר מיתוקמא אף בחמץ של ישראל וראיתי להפר"ח שם שחלק ע"ז וכתב דבחמץ דנכרי ליתא דמה בכך סוף סוף הרי ניחא ליה בההוא חמץ וקם ברשותיה וקעבר בבל יראה ובל ימצא ע"כ ולא ידעתי איך חולק על הרשב"א מסברא דכיון שכתב דמיירי שאין אחריותו על ישראל וכו' נראה דבנדון זה לא קעבר כלל כמ"ש הרב ב"י באו"ח סי' ת"מ דאם אחריותו על הגוי שרי אף שהחמץ בבית ישראל והתם נמי ניחא ליה דהאי חמץ ליקום ברשותיה כדי שהגוי יעשה לו חסד אחר פעם אחרת ואפ"ה שרי אלא ודאי דאם החמץ הוא של נכרי והוא חייב באחריותו אף דניחא ליה לישראל בהכי לאיזה סיבה אין בכך כלום מכיון שאינו שלו וכדעת הרשב"א ז"ל:

אבל שלא כדרך הנאתם וכו'. ולאו דוקא הני דאם המחה את החלב וגמעו כשהוא חם עד שנכוה גרונו או שאכל חלב חי לאיזה רפואה שרי וכ"כ פי"ד ממאכלות אסורות דשלא כדרך הנאתם מקרי ולא הזכירם כאן משום דלא שכיח שיעשו דבר זה לרפואה וסמך אמ"ש שם ועוד כתב בפ"ח דההנאה לא לקי אלא בדרך אכילה דוקא:

חוץ מכלאי הכרם וכו' אלא במקום סכנה. מסתברא דבמקום סכנה אפילו כדרך הנאתם שרי דהא לא מפיק אלא ע"ז וג"ע וש"ד דאפילו במקום סכנה אסור מכלל דבשאר איסורין כולם בכל גוונא שרי ובהנהו שלשה וכו' אפילו שלא כדרך הנאתם נראה דאסור כמ"ש

מדברי הר"ן פ' יוה"כ דלאו דוקא אינהו גופייהו אלא כל הנאה דמטי ליה מנייהו אסיר ואפילו במקום סכנה עיין שם:

הלכה ט

מי שנתן עיניו באשה וכו'. הכי איתא בפ' בן סורר ומורה ומכאן למד הר"ן ז"ל דבג' עבירות אפילו אאביזרייהו נמי אסור דהכא לאו גילוי עריות הוה ואפ"ה אסרו מלאו דלא תקרבו לגלות ערוה ועיין פסק ארוך בשו"ת זרע אברהם ח"א סי' ה' על מי שחלה חולי שיש בו סכנה ואמרו הרופאים שרפואתו לינק חלב מדדי אשה ולא נמצא כי אם אשת איש והעלה להתיר על ידי פריסת סדין בינו לבינה ודרך נקב בסדין שיכנס דרך שם ראש הדד שיוכל לינק כדי שלא יבא לידי שום נגיעה אחרת ומיעוט ההרהור עיי"ש ועיין להר"מ בן חביב בתוספת יוה"כ דף י"ט:

הלכה י

כמניעת יוסף וכו'. נראה דנ"ל מההיא דפ' אלו נאמרין (סוטה דף ל"ה) אמר ר' שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקב"ה וכו' וס"ל דלא מפני הכבוד היה כמ"ש שם שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' דההיא אתיא כמ"ד לעשות צרכיו נכנס וכ"כ הר"ח אבולעפיה נר"ו:

הלכה יא

ואף על פי שאינם עבירות. פי' דלשאר בני אדם אינם נחשבים עבירות אבל לגבי אדם גדול הויא עבירה גמורה שהרי חוטא ומחטיא הוא כמ"ש רש"י והר"ן שם:

כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח וכו'. פירש רש"י פ' יוה"כ דטעמא שיאמר שהוא גזלן וילמוד ממנו לזלזל בגזל ע"כ ומכאן נראה דדוקא בידוע שיש לו ואינו פורע ושם בגמרא שנו דברים אחרים יעו"ש וכבר כללם רבינו במ"ש וכיוצא בדברים אלו דר"ל שכל שסיבב שיזלזלו בכבוד התורה הרי זה חילל את ה' ובענין חילוף הגירסאות שהזכיר מרן ז"ל עיין להר"מ בן חביב דף כ"ט שישב דברי רבינו גם כפי גירסתינו:

או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ. הכי איתא בפסחים ס"פ אלו עוברין כל ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום וכו' וס"ל לרבינו דלענין אכילה עם עם הארץ איתמר דשייך בה הני טעמי דאמרינן התם דאלו עם מי שאינו עם הארץ לא שייך כ"כ זלזול להחמיר כ"כ וכן הביא הרי"ף ז"ל בתר הך ברייתא ההיא דפ' נגמר הדין למה ת"ח דומה לפני עם הארץ וכו' משמע דס"ל דבעם הארץ דוקא קאמר דאיכא חילול ה':

פרק ו

הלכה א

כל המאבד שם מהשמות וכו' לוקה שנאמר ואבדתם את שמם לא תעשון כן וכו'. בספרי פרשת ראה מנין לנותץ אבן אחת מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שעובר בלא תעשה ת"ל ואבדתם את שמם לא תעשון כן ר' ישמעאל אומר מנין למוחק אות מן השם שעובר בל"ת ת"ל ואבדתם את שמם לא תעשון כן וכו' ע"כ ורבינו פוסק כתרווייהו ונראה דמשמע ליה דלא פליגי וכ"כ לקמן סעיף ז' ונראה דגורס כי את מזבחותם תתוצון וכתיב לא תעשון כן וכו' ואין זה לאו שבכללות שהרי מפורש להדיא האיסורין דמדפרט דבעבודה זרה מצות עשה לעשות כן מכלל דלשמים אסור וקרא דלא תעשה כן קאי אכולהו והתוס' בפ' כל המנחות (מנחות דף נ"ח) ד"ה אין לוקין כתבו דהיכא שהאיסורין מפורשים בפסוק קאי (אלאו) [הלאו] אכולהו עיי"ש וא"כ הכי נמי צ"ל דלקי אכל חד מדמפרט להו קרא ועליה קאמר לא תעשון כן ועיין במ"ש רבינו פי"ח מהל' סנהדרין.

ואף דסתם וכתב המאבד שם מהשמות וכו' דמשמע שם שלם נראה דלאו דוקא קאמר דאפילו באות אחת מהשם לקי וכלישנא דר' ישמעאל וכ"כ לקמן וכ"כ הפוסקים ז"ל. ושם שנכתב למפרע אף דאינו כשר לענין ספר תורה מכל מקום אסור למוחקו גינת ורדים או"ח כלל ב' סי' י"ב:

הלכה ב

ושבעה שמות הם וכו'. וכתב מרן כ"מ דאיצטריך לאשמועינן בה"י דאלהי דאיכא למימר כיון דאלהי הוא סמוך לעולם הוי ה"י דידיה ככ"ם דאלהיכם. שמעתי מקשים על מרן ז"ל דאשטמיטתיה פסוק דירמיה כ"ג האלהי מקרוב אני נאם ה' ולא אלהי מרחוק שאינו סמוך ע"כ ואני אומר שכבר נרגש מרן ז"ל מפסוק זה וכתב תיבת לעולם כלומר דאף שנמצא איזה פעם אלהי שאינו סמוך כגון האלהי מקרוב וכו' עכ"ז לעולם הוי ה"י דידיה ככ"ם דאלהיכם וכו' ופשוט. עוד כתב ז"ל וטעמא דלא דמי לכ"ם דאלהיכם היינו משום דכיון דאשכחן ה"י שהוא מעצם השם באלהים כל היכא דאשכחן אל"י הוי קדוש מעצמו משא"כ בכ"ם דאלהיכם וכו' ולקמן כתב דבנסחת ויניציאה מצא דלא מני לא אל ולא אלהי משום דבכלל אלוה ואלהים הוו ע"כ והרב פר"ח כתב דאינו נכון אלא היינו טעמא דמאי דלא מני אלהי משום דהוי סמוך והו"ל ככ"ם דאלהיכם ודלא כמו שנדחק הרב למעלה לחלק בין י' דאלהי וכ"ם דאלהיכם דליתא עכ"ל ומלישנא דגמרא פרק שבועת העדות לא מוכח כן שהרי לא הזכירו אלא כ"ם דאלהיכם ונ"ו דאלהינו וה"ם דאלהיהם

משמע דהני דוקא קאמר ומאי דלא תני ליה בהדי שמות שאינם נמחקים היינו משום דבכלל אל ואלהי"ם הוא תדע שהרי שייר אלו"ה דעל כרחך שם העצם הוא ותו דא"כ למה אינו לוקה באלהיכם כשמחק הכ"ם לבד מכיון שנשאר אלה"י שהוא סמוך אכתי אחר שמחק הכ"ם ונשאר אלה"י יכול למחוק הה"י דאלה"י דאין זה שם העצם כלל אלא משמע ודאי כמ"ש הכ"מ דאלהי שם העצם הוא ודו"ק. ומ"ש מרן היינו משום דא"ד וי"ה שם אחד הוא עיין לרבינו פ"ב דעבודה זרה הל' ז'.

ומ"ש מרן אלא דאכתי קשה אמאי אצטריך למנות אלו"ה הא בכלל אלהי"ם הוא ע"כ פי' מכיון שלא כתב א"ל ולא אלה"י לאשמועינן דבכלל אלהים הם א"כ אלו"ה גם כן לא אצטריך משא"כ לעיל שהזכיר א"ל ואלהי"ם ואלה"י לא קשה אם הזכיר אלוה גם כן והרב פר"ח כתב דהכא נקט אלוה ואלהי"ם משום דהוי לשון יחיד ורבים ע"כ ואי משום הא אכתי בלשון רבים שהוא אלהי"ם הוה סגי דודאי אין צריך לומר לשון יחיד ודוק:

הלכה ד

ואין צריך לומר י"ה שהוא שם בפני עצמו מפני שזה השם מקצת שם המפורש הוא. קשה דהאי מפני אי קאי אריש לא אפשר דשם א"ל לא הוי מקצת שם המפורש דשם המפורש הוי הוי"ה דוקא ואי קאי אסיפא הא יהיב טעמא לפי שהוא שם בפני עצמו ונראה דקאי אסיפא דא"ת אמאי לא מניתי אותו בז' שמות תירץ וקאמר דאף שהוא שם בפני עצמו לא מנה אותו בכלל הז' שמות לפי שהוא נכלל בשם הוי"ה שהזכיר משא"כ בשם א"ל ואלהי"ם דא"ל הוי שם בפני עצמו ולא מפני שהוא מקצת משם אלהי"ם ולכך מנה א"ל ואלהי"ם ועיין בכס"מ ז"ל והרב פר"ח הגיה ועוד מפני וכו':

הלכה ו

אפילו היה השם חקוק. פירוש דבמחיקת השם לא כתיב לשון כתיבה כי היכי דנימא לאפוקי חקיקה ומשמע דאפילו שנכתב שלא לשם קדושה מכיון שהוא שם גמור אסור למוחקו ולקי עליה דהא בכלים מסתמא לא נכתב לשם קדושה וכ"כ הרב פר"ח. (ועיין בש"ך י"ד שכתב דלצורך תיקון שרי אף למוחקו) ובגמרא אמרו דגוי שהקדיש קורה ושם כתוב עליה הרי זה יגנז משמע דאף שלא נכתב לשם קדושה דהא בגוי עסקינן ואפ"ה קאמר דיגנז וגדולה מזו כתבו התוס' שם דאותה חתיכה כולה קאמר אף מה שכנגד ה' (פירוש כל עובי אותו המקום) דבמקומו מיהא קידש ה' ע"כ אלא שרש"י פירש דמוכחא מלתא דלבו לשמים שהרי כתב עליה שמו של הקב"ה ע"כ. ושם פירש רש"י ז"ל אשינויא דשם שלא במקומו לאו קדוש וז"ל כלומר אינו קדוש אלא מקום השם ואותה חתיכה תגנז וכו' לישנא אחרינא שם שלא במקומו כגון על גבי קורות וכלים

לא קדיש דלא הוי מקומו אלא על הנייר ושיכתוב המקרא עם השם כנתינתו אבל שם לבדו הוי שלא במקומו ולא קדיש וכו' ע"כ משמע דההחילוק הוי בתיבת מקומו דלישנא קמא מקומו לא מקרי אלא במקום השייך כגון בסת"ם ולפ"ז אף שכתב פסוק אחד בנייר לא קדיש כל הנייר אלא מקום השם בלבד ולישנא בתרא מקומו לא מקרי אלא בנייר ובתנאי שיכתוב כל הפסוק אבל לעולם דבשם לבדו בין ללישנא קמא בין ללישנא בתרא לא הותרה המחיקה בין בנייר בין ע"ג קורות וכלים תדע שאמרו בגמרא בשם הכתוב על הקורה דיגוד והשאר מותר להשתמש הרי דאף שנכתב על הקורה אין למוחקו ועוד אמרו בשם הכתוב על הכלים יגוד ויגנז וזהו מ"ש אבל שם לבדו הוי שלא במקומו ולא קדיש וכו' וזה שכתב רש"י דהראשון עיקר דמה לי ע"ג קורות וכלים מה לי בנייר כל שאינו במקומו הראוי לא מקרי קדוש לענין שיאסר הכל א"נ מצינן למימר דלישנא בתרא לא קדיש כלל אלא אם כן הוא בנייר ומקרא מלא ומאי דאמרו בגמרא יגוד היינו מדרבנן אבל מדאורייתא הותרה המחיקה ורבינו פירש כלישנא קמא דמדאורייתא הוי ולקי עליה אם מחקו וכ"כ הרב פר"ח וזה נראה עיקר שהרי לא הזכיר בלישנא בתרא דקדיש מקום השם מיהא כמ"ש בלישנא קמא אלא כתב דלא קדיש משמע דלא קדיש אפילו מקום השם עצמו:

נזדמנה לו טבילה של מצוה וכו'. פרק כל כתבי (שבת דף קכ"א) איפליגו רבנן ור' יוסי ורבינו נראה שפוסק כת"ק והתם אסיק בגמרא דפלוגתייהו בטבילה בזמנה דת"ק סבר לאו מצוה ומהדרינן אגמי ור"י סבר מצוה ולא מהדרינן אגמי וכתבו התוס' ד"ה ה"ג בשם רש"י ור"ת דאינהו גרסי ר"י אומר אינו צריך ולא גרסי אינו יכול ומכח זה ס"ל דאפילו למ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה היא שרי לטבול ביוה"כ וכן הוכיחו בפ"ב דביצה דף י"ח ע"ב מדאמרינן בההיא מתניתין דכל חייבי טבילות טובלים כדרכם וכו' בעל קרי טובל והולך עד המנחה ותו לא ומדקאמר דמן המנחה ולמעלה אינו טובל משמע דס"ל טבילה בזמנה לאו מצוה היא ואפ"ה קאמר דכל חייבי טבילות טובלים כדרכם ביוה"כ אלמא שרי לטבול אף דלא הוי מצוה וטעמא כמ"ש בס"פ יוה"כ שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג וכו' וא"כ קשה ממ"ש התוס' בפ"ק דיומא דף ח' ד"ה דכו"ע וכו' דלר"ת דס"ל כמ"ד דטבילה בזמנה לאו מצוה היא אע"ג דאמרינן בפ' המפלת שמע מינה טבילה בזמנה מצוה היא מ"מ אין הלכה כן אלא כר"י דס"ל לאו מצוה היא ודחו סברת ר"ת דפסק כמ"ד מצוה היא והכריחו דאין לטבול ביוה"כ וכמ"ש גם כן בפרק המפלת (נדה דף ל') עיי"ש. ואפשר דר"ת לא קאמר דאפילו למ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה מצי לטבול ביוה"כ אלא בזמן שהיו יכולים ליטהר לגמרי אבל בזמן הזה שכולנו טמאי מתים ולא

תועיל לנו הטבילה הה"נ דלמ"ד לאו מצוה היא אין לטבול ביוה"כ וכמו שכתבו בפ"ב דביצה בסוף דבריהם בשם ר"י דבזמן הזה אין טובלים לא בט' באב ולא ביוה"כ יעו"ש.
ומעתה מדברי רבינו שפסק כת"ק משמע דס"ל כמ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה וקשה טובא דבפ"ג דשביעית עשור פסק דחייבי טבילות טובלים כדרכם בין בט' באב בין ביוה"כ וגבי בעל קרי פסק דאינו טובל שאין הטובל בזמן הזה טהור מפני טומאת מת וכו' ולא אמרו שהרואה קרי ביוה"כ טובל אלא כשתיקנו טבילה לבעלי קריין וכו' ע"כ ואי ס"ל כר"ת דטבילה בזמנה לאו מצוה היא למה פסק דכל חייבי טבילות טובלים כדרכם בט' באב וביוה"כ הא לר"ת בזמן הזה אין לטבול ולזה י"ל דרבינו ס"ל כר"ח שהביאו התוס' פ' המפלת (נדה דף ל') דאף בזמן הזה טובלים וכ"כ הבה"ג הביאו הטור או"ח סי' תרי"ג ובעל קרי שאני שאינו בכלל חייבי טבילות וכמ"ש מרן ז"ל. ואי קשה הא קשה דבפ"ק דתענית דף י"ג איתא דמ"ד חייבי טבילות טובלים כדרכם ס"ל דטבילה בזמנה מצוה היא דאמרינן חייבי טבילות אין אינש אחרינא לא ופי' רש"י משום דטבילה בזמנה מצוה שממהר לטהר עצמו ע"כ וכ"כ הטור שם. ורבינו שפסק כההיא וכמ"ש מרן שם משמע דס"ל טבילה בזמנה מצוה היא ואילו הכא לת"ק לאו מצוה היא ואפשר דרבינו ס"ל כההיא שכתבו התוס' דאפילו למ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה היא שרי לטבול לפי גירסתם דגרסי אינו צריך וכו' ומעתה ההיא דפ"ק דתענית דקאמר חייבי טבילות אין אינש אחרינא לא היינו לומר דכדי לקרב טהרתם שרי מכיון שהם חייבים לטבול אף על גב דאינה מצוה משא"כ אינש אחרינא דלאו מחייבי טבילה דלא מצי טביל וכן תירץ הלח"מ ז"ל:
ואם לא מצא גמי מסבב בבגדיו וכו'. הקשה הרב לח"מ וז"ל וכי תימא א"כ אפי' טבילה בזמנה מצוה למה אמר ר' יוסי דלא מהדרינן אגמי וכו' הא מצי לסבב בבגדיו וי"ל דהאי תיקון דחוק הוא עכ"ל ולי הצעיר קשה דא"כ איך כתב רבינו דמהני סיבוב בגדים הא לרבנן בעינן תיקון מעליא ולר"י אפילו תיקון דחוק מהני תדע דלרבנן במנח ידיה עילויה לא מהני ולר"י מהני אף שהוא תיקון דחוק דדילמא משתלי ושקיל לה ובגמרא לא אמרו אלא וכו' אלא לאשמועינן דמודה ר"י דהיכא דמשכח תיקון מעליא דחייב לעשותו ולאוקומי פלוגתייהו בטבילה בזמנה אבל ה"ה נמי דלר"י כל כמה דמצינן לאהדורי אאיזה תיקון בשעתו מהדרינן דר"י לא פליג אדרשא דלא יראה בך ערות דבר שאסור לעמוד בפני השם ערום וא"כ נראה דפשיטא דכל עוד דמצינן לתקוני דלא ליעבר אלאו זה אפילו בתיקון דחוק מהדרינן. ונראה דרבינו ס"ל דגמי דנקט לאו דוקא הוא ואם לא מצא גמי ה"ה בכל דבר דמתכסה השם ולא הוי חציצה יכול לעשותו ובהא פליגי דלרבנן

אי לא אשכח שום דבר לכסות השם לא יטבול דטבילה בזמנה לאו מצוה היא ולר"י אי משכח גמי כמ"ש בגמרא א"נ דבר אחר פשיטא דחייב לכסותו דלא ליעבר אלאו זה אבל היכא דלא אשכח שום דבר באיזה מציאות שיהיה מכיון שטבילה בזמנה מצות עשה דכתיב והיה לפנות ערב ירחץ במים שרי ודחי אלאו דלא יראה בך ערות דבר:

הלכה ז

הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה וכו'. דקדק רבינו ז"ל בלשונו דאם הוא דרך תיקון כגון אם נפגם אבן אחת או נתקלקלה שרי וכ"כ הרב כס"מ פ"ק דהלכות בית הבחירה:

הלכה ח

כתבי הקודש וכו'. ואם היו כתובים בשאר צבעונין כגון סם וסקרא קומוס וקנקנתום אבעיא להו בפ' כל כתבי אי מצילין אותם מפני הדליקה והרא"ש ז"ל כתב דמצילין אותם והרי"ף ורבינו כאן השמיטוה. וכתבי הקודש שאינן בלשון הקודש וכתב אשורית מניחן במקום התורף הר"מ פרובנציאלי כ"י סי' כ"ז. ובספרים הנדפסים עיין להט"ז יו"ד סי' (רב"ע) [רפ"א] שבירר בכמה ראיות שחלה עליהם הקדושה ככתיבה עצמה ושכן מצא למהר"ר בנימין. ובנדפסין על ידי עכו"ם עיין בספר בני חיי שם ובגט פשוט סימן קכ"ה ועיין עוד בספר שמות בארץ בכפות תמרים דף מ"ג:

בד"א וכו'. ובנמצאו ביד מין כתב בפ"א מהל' תפילין דיגנזו ואם נמצאו ביד כותי פסק שם דכשר:

הלכה ט

כל השמות האמורים באברהם וכו'. וכתב מרן דאפסיקא הלכתא דאף זה קדש וכו'. אף דבגמרא התם לא אפסיקא הלכתא להדיא אפשר דכיון דהוו רבים לגבי סתם דהוי כיחידאה משום הכי קאמר דאפסיקא הלכתא א"נ משום דמייתי כמאן אזלא וקאמר דאתיא כאותו הזוג משמע דהלכתא כוותיה. והר"ן ז"ל כתב וז"ל כמאן כאותו הזוג דקי"ל כוותיה ע"כ:

כל השמות האמורים בלוט. מ"ש מרן משם הריטב"א ז"ל דהא דכתיב ויאמר לוט אליהם פירוש בפניהם. נראה דמפרש דאל נא קאי להשם וא"ל אל נא תעשה לי דבר זה ה' דאין המלאך עושה שום דבר בלי רשותו יתברך וזה היה בפני המלאכים וכן הבין הרא"ם ז"ל אבל רש"י ז"ל פי' שם דה"ק ויאמר לוט אליהם באזניהם אל נא יהי כן וחזר כלפי ה' וא"ל ה' וכו' וכמ"ש מרן והרי הוא כשאר הכנויים וכו' וכ"כ הרשב"א ז"ל [שבועות ל"ה ע"ב ד"ה כל] וכתב עוד דאפילו מלך גדול אני א"נ מלך מלכי המלכים מלך אין אדם נזהר מלמחוק.

ומ"ש מרן כל מלכייא וכו' וא"א וכו' ע"כ קשה דלפי מ"ש לעיל משם הריטב"א ז"ל גבי לוט דהתם ליכא רק שנים ואפ"ה קאמר כל א"כ מאי קשיא ליה הכא וראיתי להרב פר"ח ז"ל והר"ח אבולעפיה נר"ו שנרגשו מזה עיי"ש.

ומ"ש מרן ז"ל ועוד שמלכייא שבאנת מלכא אינו קדוש וכו' הא ודאי קשיא היא דמלכייא הוי לשון רבים ומכאן יש להכריח דמלכייא דקאמר לאו דוקא והרב פר"ח הגיה בדברי רבינו כל מלכא והוא דוחק דבגמ' נמי אמרו כל מלכייא וכו' ולענ"ד נראה שהכוונה לומר כל המלכים שתמצא בספר דניאל ולהכי נקט מלכייא משום דס' דניאל הוא בלשון תרגום ולא קאי אתיבת מלכייא דזה לא יתכן ודאי ובהכי ניחא דמאי דקאמר חוץ מאנת מלכא מלך מלכייא קאי אמלך דוקא כמו שפי' רש"י דה"ק אנת מלכא נבוכדנצר מלך מלכייא דהוא אלה שמיה מלכותא חיסנא יהב לך ע"כ ואפשר שלזה כיון מרן שהביא דברי רש"י ז"ל שכתב שם וז"ל כל מלכייא האמורים בדניאל כל מקום שנאמר שם מלך ע"כ. ומה שהקשה מרן מאנא נבוכדנצר משבח וכו' כתב הרב פר"ח דלא קחשיב ליה משום דאיהו מוכח אנפשיה דקאמר מלך שמיא ואי אפשר דהוי חול ע"כ וקשה דא"כ למה מנו קרא דכתיב גבי לוט הנה נא מצא עבדך חן וכו' ואמרו בגמרא מי שיש בידו להמית ולהחיות זה הקב"ה הא התם נמי מוכח אנפשיה דלהחיות את נפשי כתיב ואפשר דהכא מוכח טפי מהאיך ודו"ק:

פרק ז

הלכה א

ואין הנבואה חלה אלא על חכם וכו'. כתב מרן ז"ל דס"ל לרבינו כהרא"ש שפירש ההיא דר' יונתן אין הקב"ה משרה שכינתו וכו' דר"ל בקביעות וכו' ע"כ ויש לדקדק לדברי הרא"ש ז"ל מאי קמ"ל ר"י דהא אף שיתכן במציאות שיהא בכל הפרטים הללו מ"מ אי אפשר לעולם שתשרה עליו השכינה בקביעות דלא מצינו דבר זה אלא ברבן של נביאים וקרא כתיב אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע וכו' לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו וכו' הודיענו שאף אם יהיו לנו נביאים מעולם לא יגיעו למעלה זאת להשרות עליו השכינה בקביעות וכו' דזה לא יתכן אלא במשה רבינו ע"ה שהוא דוקא נצטוה לפרוש מן האשה וכן פי' רש"י ז"ל והיכי קאמר אין הקב"ה משרה דמשמע שאם יהיו בו כל הפרטים תשרה השכינה עליו בקביעות ומדברי רבינו גם כן שלא הזכיר זה משמע שנמנע דבר זה בשום נביא וכמ"ש בהל' ו'. ואפשר דהיא גופא קמ"ל דאפי' משה רע"ה לא זכה לשכינה בקביעות עד שהיו בו כל הדברים הללו וקרא דואתה פה עמוד עמדי

היה אחר שזכה בפסולתם של לוחות וכמ"ש הראנ"ח בפ' שמות יעו"ש א"נ דאם יהיו בנביא אחר כל הפרטים הללו הה"נ שתשרה השכינה עליו בקביעות אך לא כמשה רבינו ע"ה פה אל פה רק במראה או בחלום דוקא כמ"ש הפסוק ואפשר שיפרוש מן האשה אחר שקיים מצות פו"ר דלא הוי אלא מדרבנן כמ"ש רבינו פ' ט"ו מהלכות אישות:

עד טבור הארץ. עיין מה שכתבתי לעיל פרק ב' בס"ד.

הנקראים אישים. עיין לעיל פרק שני:

הלכה ב

וכולן כשמתנבאים וכו'. נראה פירושו כשאינו על ידי שינה גמורה וכמו שהוכיח מאברהם אבינו ודניאל ע"ה דאם הוא מושקע בשינה הרי הוא כמת ואיך שייך בו אבריו מזדעזעים ועשתונותיו מתטרפות וכו' ודו"ק:

הלכה ו

ומן הדומה לה. נראה שהכוונה מן ההרהורים והמחשבות דאילו שאר צרכי הגוף לא מצינו כי אם בעמדו בהר והיינו מ"ש ונקשרה דעתו לצור העולמים:

הלכה ז

ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא וזה האות יש לו דברים בגו ואעפ"כ וכו'. הלשון מגומגם דמשמע דאף שאינו נביא מצוה לשמוע לו וזה לא יתכן דאם זה האות והמופת אינו אמיתי כגון שלא נתקיים כולו אלא קצתו א"כ אינו נביא כלל ואם האות והמופת נתאמת אצלינו שנתקיים כולו אם כן נביא אמיתי הוא וכמו שהאריך הרב ז"ל בהקדמתו לפי' המשנה ח"ב ואפשר שכוונת רבינו שאם נתן לנו אות או מופת פעם אחת אף שנראה לנו שבא כל מה שאמר אף על פי כן עדיין אינו נביא אלא שיהא בעינינו נאמן אך כשנבדוק אותו פעמים רבות ויצדקו כל דבריו אז חובה עלינו להחזיקו בנביא אמיתי ולקבל כל דבריו וכמ"ש רבינו בפ"י ולפ"ז צ"ל שאפשר שלא יהיה נביא ואף על פי כן יתקיימו דבריו בפעם אחת לבד וזהו מ"ש וזה האות יש לו דברים בגו כלומר אף אם תראה שהוא אמת ועיין בפ"ט:

מצוה לשמוע לו. עיין ביאורו בדברי רבינו בפרקים שלפנינו ובהל' ע"ז פ"ה:

פרק ח

הלכה א

נצטרכו למזון. כצ"ל וכן מצאתי בדפוס מגדל עוז. ואפשר שבדקדוק כתב כן כמדבר גם בעדו כלפי מ"ש חז"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן ועוד אמרו ז"ל לחם שאלו כהוגן משא"כ אינך ודו"ק:

שעינינו ראו ולא זר. כי ידוע שכל נפשות ישראל היו במעמד הר סיני כמ"ש ז"ל:

הלכה ב

ידע משה רבינו ע"ה שהמאמין ע"פ האותות וכו' עד שהודיעו וכו'. בלשון זה נתחבטו המפרשים ז"ל דהפסוקים הם להיפך דבתחילה כתיב וזה לך האות וכו' ואחר זה והם לא יאמינו לי ומדברי רבינו שכתב עד שהודיעו משמע שהוא לאחר כן והרב לח"מ כתב דהאי עד אינו לבסוף דפשט הלשון הוא פי' עד כלומר היה לו למשה סבה חזקה לישמט ושלא לילך וכ"כ היא חזקה עד שהקב"ה בעצמו נתקשה בה ולתקן זה א"ל בתחילת דבריו בהוציאך כלומר אף על פי שיש לך להקשות שלא יאמינו בך אמונה שלימה אח"כ יאמינו וא"כ כיון שהאל יתברך בתחילת דבריו נתקשה בה ובא לתקנו א"כ סבה גדולה היה לו למשה לישמט וכו' ע"כ פי' דקאי למ"ש ידע משה רבינו ע"ה וכו' ושמא תאמר מהיכן ידע מדהוצרך השי"ת להודיעו בתחילת נבואתו וכ"כ הר"ח אבולעפיה נר"ו ולפ"ז נ"ל דאתי שפיר מה שנתן לו אותות עוד אחר זה לרמוז לו מה שאמר לו בראשונה כי האותות אינם אלא לפי שעה דאל"כ קשה לפי' הרב מה השיב לו השי"ת על מה שהקשה. והרב מהראנ"ח בדרשותיו פ' שמות כתב שהרב ז"ל סובר שמה שאמר תחילה בהוציאך הוא מאמר שאמר לו בסוף והוא תכלית כל הדברים ואחר כך שב הכתוב לבאר סדור הדברים ואיך התגלגלו מתחילה וכמוהו וכו' א"נ שמשה רבינו ע"ה היה שואל אות למען יאמינו בו לעולם וע"ז א"ל בהוציאך וכו' ואחר כך שאל מה אות אתן להם למען יאמינו לי אמונת שעה בבואי אליהם וע"ז באו האותות ההם וכל הויכוח הנמשך וכו' ע"כ ועיין במהר"ם בן חביב סי' נ"א ולהרב פר"ח ז"ל:

פרק ט

הלכה א

לפיכך אם יעמוד איש וכו'. כתב מרן ז"ל זה פשוט דמאחר שקבלנו שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה הא ודאי משקר הוא ועליו נאמר ומת הנביא ההוא ע"כ וקשה דבגמרא אמרינן דנביא המתנבא לקיים מקצת ולבטל מקצת משאר מצות חוץ מע"ז פטור הרי

דאף שהוא חדוש פטור דלא חייבה תורה אלא כשמתנבא לעקור כל גוף המצוה ולפי דברי הרב חידוש מיהא הוי ולחייב וי"ל דהרב לא נחית אלא לפרש דברי רבינו דהוא ז"ל כתב הא למדת וכו' וקאמר דלפי טעם זה פשוט הוא וכו' ועיין במ"ש לקמן בס"ד:

או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו ממשה וכו'. בס"פ הנחנקין (סנהדרין דף פ"ט) מחלוקת דרבנן ור' שמעון בנביא שהדיח ומדיחי עיר הנדחת דלרבנן נביא שהדיח בסקילה ולר"ש בחנק ויהיב טעמא לרבנן דאתיא הדחה הדחה ממסית ולר"ש משום דמיתה כתיבה ביה וכו' ורב חסדא אמר מחלוקת דר"ש ורבנן בעוקר הגוף דע"ז וקיום מקצת וביטול מקצת דע"ז דרחמנא אמר מן הדרך אפי' מקצת הדרך אבל בעוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק דדבר כתיב ולא חצי דבר וקיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצות ד"ה פטור ורב המנונא פליג ואמר דאף בקיום מקצת וביטול מקצת דעבודה זרה פליגי אבל בקיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצות ד"ה פטור ומייתי ברייתא התם ת"ר המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב לקיים מקצת ולבטל מקצת ר"ש פוטר ובע"ז אפילו אומר היום עבדוה ולמחר בטלוה דברי הכל חייב אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ כרב חסדא רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה כרב המנונא וכו' ע"כ ורבינו נראה דפוסק כרב חסדא דבעוקר הגוף בשאר מצות דברי הכל בחנק ומשו"ה כתב דאם אמר שה' שלחו להוסיף או לגרוע שום מצוה וכו' מיתתו בחנק דלרב המנונא מיתתו בסקילה ופוסק כרבנן דר"ש כמ"ש בפ' ה' דע"ז. וקשיא לי מאחר דאיפליגו אביי ורבא בהך ברייתא דלאביי אתיא כר"ח ולרבא כר"ה הו"ל לפסוק כרבא דקי"ל כוותיה לגביה אביי. וראיתי להר"ש אלגאזי בס' גופי הלכות בכללי הה"א שכתב דכי אמרינן הכי היינו במלתא דפליגי אליבא דנפשייהו ולא כי פליגי אליבא דאחר דון מינה בנידון דידן דלא פליגי אליבא דנפשייהו ותו דפשטא דברייתא דייקא כאביי דלרבא כשאמרו במתנבא לעקור דבר מן התורה חייב ס"ל דמיירי בין בע"ז בין בשאר מצות ולקיים מקצת וכו' ס"ל דמיירי בשאר מצות והוי דוחק דמשמע דלקיים מקצת דקאמר קאי אמאי דאייתי המתנבא וכו' ותו דמאי דקאמר בתר הכי ובע"ז וכו' משמע דעד השתא לא מיירי בע"ז אבל לאביי אתי שפיר דתחילת הברייתא מיירי בשאר מצות ובהם מחלק בין עוקר כל המצוה למקיים מקצת ואחר זה מפרש דבעבודה זרה אין לחלק בהכי וכן כתב רש"י פ"ק דהוריות כר"ח והרב לח"מ כתב דפסק כרב חסדא דהוי רבו דרב המנונא.

ועוד הקשה הרב מההיא דפ"ק דהוריות דמשמע דאפילו ביטול מקצת וקיום מקצת הוי שמפרש שום דבר נגד מה שקבלנו מפי השמועה ומינה נלמוד דקיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצות דהוי הכי וא"כ לכו"ע פטור אם לא עקר כל המצוה והיכי כתב רבינו

שיחנק דהוי היפך הגמרא ע"כ.

ולכאורה מצינן לפרושי דמ"ש רבינו או לפרש במצוה מן המצות פי' שלא שמענו ממשה רבינו ע"ה היינו נמי שעוקר המצוה האמיתית לגמרי ולא מקצתה דלא תימא דדוקא כשעוקר המצוה הכתובה בתורה לגמרי הוא דחייב אבל אם מודה במה שכתוב בתורה אלא שמפרש באותה מצוה פירוש אחר אף שבזה הפי' הוא עוקר המצוה לגמרי מ"מ כיון שמודה במה שכתוב בתורה הו"א דהוי כקיום מקצת וביטול מקצת דלכו"ע פטור ואשמועינן רבינו דזה גם כן מקרי עוקר הגוף דמה לי שמודה במה שכתוב בתורה מכיון שעוקר גוף המצוה לגמרי והכי משמעות דברי רבינו שכתב או לפרש וכו' פי' שלא שמענו ממשה וכו' והרב פר"ח כתב דהכא על כרחך לפרושי דמיירי באומר היום עשו זה ולמחר לא כההיא דהיום עבדוה ולמחר לא דקרי ליה קיום מקצת ולהכי לכו"ע פטור דדילמא קושטא קאמר ואלו היה מוחזק לנו בנביא היינו מחוייבים לשמוע לו כאליהו בהר הכרמל משא"כ בקיום מקצת דהיינו שמתנבא לפרש איזה פירוש בתורה זה מקרי עוקר הגוף ולכו"ע חייב דלא בשמים כתיב. וא"א לומר דבכה"ג פטור יעו"ש. וקשה דבגמרא אמרינן א"ר חסדא מחלוקת בעוקר הגוף דע"ז וקיום מקצת וביטול מקצת דע"ז וכו' אבל עוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק וקיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצות דברי הכל פטור משמע דבההוא גוונא דחייב בע"ז קיום מקצת וביטול מקצת בין שאומר פירוש שלא שמענו ממשה רבינו ע"ה בין שאומר היום עבדוה ולמחר בטלוה דומיא דהכי בשאר מצות פטור לכו"ע דהכל מקרי מקצת ולזה י"ל דמעיקרא קיום מקצת דעבודה זרה לא קאי אלא להיום עבדוה דאם אמר ע"ז אסורה אבל המשתחוה פטור זה מקרי עוקר גוף המצוה לדעת הרב ז"ל ונכלל בעוקר הגוף דקאמר. ולפ"ז ניחא ליה ההיא דהקשה הרב לח"מ דבפ"ה מהל' ע"ז כתב רבינו שנביא השקר שלא שינה כלל חייב דהוי היפך הסוגיא דפ' הנחנקין דמשמע דאפי' בקיום מקצת וביטול מקצת לכו"ע פטור וזה אינו דההיא מיירי בנביא שמתנבא בביטול מצוה לפי שעה ואפשר דקושטא קאמר ורבינו מיירי בנביא השקר שאף שכיון את ההלכה ולא שינה כלל יחנק עכ"ל ואחר המחילה אי מהא לא איריא דבגמרא אמרינן גבי נביא המתנבא מה שלא שמע דמיתתו בחנק כגון צדקיה בן כנענה והיינו טעמא דסיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד הא לאו הכי קושטא קאמר בשם ה' אף דלא הוסיף ולא גרע דהא אדברים דעלמא קאי כמ"ש רש"י דף צ'. ואם איתא דכל מקום דמצינן למימר אפשר דקושטא קאמר הכא אמאי חייב הא אלו היה מוחזק בנביא היינו חייבים לשמוע לו ולא ידעתי למה הרב לח"מ סיבב פני הקושיא לרבינו ז"ל דקושיא זו איתא בעינא

בש"ס דהא מתני' סתמא קתני דג' מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע וכו' ואין בה חולק ואלו בגמרא אמרינן דכולהו אמוראי ס"ל דבקיום מקצת וביטול מקצת פטור אליבא דכו"ע ודוחק לומר דגזרת הכתוב היא משום דכתיב גבי מצות מעוטא דדבר ולא חצי דבר.

עוד הקשה הרב לח"מ מההיך דבסוף הפרק דעבדוה היום בלבד דהוי כהיום עבדוה ולמחר בטלוה דחייב חנק ובגמרא אמרו בהדיא דלרבנן הוי בסקילה וכו' ע"כ נראה פשוט דודאי רבינו לא איירי הכא בנביא מדיח או מסית דהוי פלוגתייהו דרבנן ור' שמעון דהא בעינן שיאמר אלך ואעבוד או נלך ונעבוד כדמשמע בפ' ארבע מיתות ופסקו רבינו שם אבל כשמתנבא שה' צוהו שיעבדו ע"ז ה"ז נביא שקר דלכו"ע הוי בחנק וכמו שסיים רבינו וכן ראיתי להרב פר"ח ז"ל אלא דבפ"ה דע"ז משמע מדבריו דס"ל דהכא מיירי בעוקר מקצת וביטול מקצת דע"ז ובמדיח וזה אינו דהכא מחייב ליה חנק ולפי דבריו שפוסק כת"ק הול"ל סקילה. ונראה דכוונת הרב היא לומר דממה שכתב כאן גבי נביא שקר דאפילו בעוקר מקצת חייב חנק סמיך הרב דמינה נלמוד דה"ה בנביא שהסית או שהדיח דמיתתו בסקילה דההיא פרשה לרבנן הויא בסקילה ולפ"ז צ"ל דמה שהביא רבינו קרא דכתיב גבי נביא שהדיח היינו לומר שאף אם יעשה אותות ומופתים לא נשמע לו והרב לח"מ שם כתב דהכא מיירי בנביא שהדיח מיעוט העיר דמיתתו בחנק יעו"ש:

הלכה ג

וכן אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא. פי' שאם לא נודע לנו שהוא נביא אין חייבים לשמוע לו אא"כ נתן לנו אות וכ"מ פ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ט ע"ב):

ועל דרך הזאת אם צוו כל הנביאים וכו'. הלשון נראה שהוא מיותר שכבר כתב וכן אם יאמר הנביא וכו'. ונראה שכוונתו דלא תימא דבעינן שיהיה דוקא כאליהו שהיה מוחזק בנביאות כמ"ש בגמרא אלא כל הנביאים הם שוים לענין זה ודי שיודע לנו שהוא נביא ולא בעינן מוחזק כאליהו:

ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם וכו'. כתב מרן דאמרו חז"ל בכמה מקומות אילו אמרה יהושע בן נון מפומיה לא צייתנא ליה ע"כ וכתב עליו הרב פר"ח שזה שלא בדקדוק דהתם בדרך סברא קאמר ולא בדרך נבואה ע"כ ושמעתי עם ההיא דעתניאל בן קנז וכו'.

ומ"ש מרן מההיא דפ"ק דיבמות וכו' ע"כ נראה דכוונתו דמדברי רבינו משמע דאפילו כיון את ההלכה יחנק משום דלא בשמים היא כלל ולהכי הקשה שדברי התוס' אינם עולים לדעת רבינו שכתבו שם לחד שינויא דההיא דב"ה שאני דהוו רובא אלא שהיו

מסופקים משום דב"ש חריפי טפי ונמצא שהבת קול לא חידש שום דבר אלא הודיע שכוונת הפסוק הוא דבכל גווני אזלינן בתר רובא אף דאינהו לא מחדדי טפי כמו האחרים והכי קי"ל ואפשר שכוונת רבינו גם כן היא זו תדע שכתב בתחלת דבריו וכן אם עקר וכו' דמשמע שאומר חידוש גמור נגד תורתנו הקדושה ועלה קאי אם אמר שה' צוה לו שהדין כך והלכה כפלוני כלומר ואנן קי"ל דלא כאותו פלוני לגמרי בלי ספק אבל אין ה"נ שאם אנו מסופקים בדין ובא לומר דכוונת הכתוב הוא כן שלא הכחיש הכוונה ואדרבא פשט הכתוב קאמר כההיא דאחרי רבים ה"ה נמי דאינו חייב מיתה על זה והרב פר"ח כתב דלעולם אין משגיחים בבת קול וההוא בת קול דב"ה הוה משום כבודם לאחשובינהו טפי ע"כ והתוס' שם כתבו בתירוץ שני דההיא דר' אליעזר לא יצא הבת קול אלא לכבודו. שוב מצאתי כדברי בהר"ח אבולעפיה נר"ו פרשת ראה. ולענ"ד נראה דמדברי רבינו נראה שאם נתנבא בשם ה' ואמר ה' ציווני שתשמרו את השבת כהלכתו או מצוה אחרת שלא הוסיף ולא גרע כלל אלא שמזהיר את העם על ענין זה אף שאומר בשם ה' לא קרינן ביה לא בשמים היא ומ"ש כאן שאם אמר הלכה כפלוני וכו' היינו נגד מה שקבלנו ולהכי חייב תדע שכתב בפ' ה' מע"ז שנביא השקר שלא הוסיף ולא גרע חייב מקרא דאשר יזיד לדבר דבר בשמי וכו' דהיינו אדברים דעלמא חייב מדלא קמוכח מקרא דלא בשמים היא וכן יש לדקדק מדברי רבינו שם דבמתנבא בשם ע"ז כתב אפי' כיון את ההלכה לטמא את הטמא וכו' וגבי נביא השקר כתב לא הוסיף ולא גרע וכו' דמשמע דקאי אדברים דעלמא. ונראה דהיינו טעמא דלא מקרי נביא השקר בהכי דאין הכי נמי דכן הוא האמת שכל ישראל קבלו מפי הקב"ה בסיני לשמור כל התורה וקבלו עליהם להיות ערבים זה לזה ולמחות ביד העוברים על ד"ת א"כ לא מקרי נביא השקר אף דלא משמע כן מדברי מרן כ"מ ז"ל. ובנביא שאינו מוחזק אלא שנעשה נביא ע"פ אות ומופת אם יאמר לנו לעבור על אחת מן המצות לפי שעה צריך לשמוע בקולו וכן הכריח הרב פר"ח ז"ל וכתב שהרא"ם חולק ומסתברא דכל זה לא מיירי אלא באדם שמתוך מעשיו ומדותיו אפשר שיהא נביא אבל באיש דעלמא אף שיעשה כמה אותות לא נשגיח עליו כלל וכ"כ רבינו בתחילת פ"י וז"ל לפיכך כשיבא אדם הראוי לנבואה וכו' פירוש שיש בו הפרטים שמנה רבינו בפ"י וכו':

פרק י

הלכה ד

אבל אם הבטיח על הטובה וכו' ולא מצינו שחזר בדבר טובה וכו'. דברי רבינו צריכים ביאור שכתב שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר ומשמע אף שיש עוונות שהרי לא חילק כלל וקשה דכמה פעמים מצינו שחזר ובפ"ק דברכות דף ד' א' גבי וירא יעקב מאד ויצר לו שמא יהרג והיינו טעמא שמא יגרום החטא אף על פי שהבטיחו ושמרתיך בכל אשר תלך וכן אמרו שם גבי עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה אחרונה מכאן אמרו ראויים היו לעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע אלא שגרם החטא. וראיתי להרב בהקדמתו לפי' המשנה ח"ב שכתב וז"ל שהקב"ה כשיבטיח אומה בבשורות טובות ע"י נביא אי אפשר שלא יעשה כדי שתתקיים נבואתו לבני אדם והוא מה שאמרו ע"ה כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר בו אבל ענין פחד יעקב אחר שהבטיחו ושמרתיך בכל אשר תלך יהיה מפחד וכו' יורה זה שהקב"ה מבטיח בטובה ויגברו העונות ולא יתקיים הטוב ההוא ויש לדעת שענין זה אינו אלא בין הקב"ה ובין הנביא אבל שיאמר הקב"ה לנביא להבטיח בני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלא תנאי ואחר כך לא יתקיים הטוב ההוא זה בטל ואי אפשר להיות בשביל שלא יהיה נשאר לנו מקום לקיים בו אמונת הנבואה וכו' ע"כ הרי שכתב דכשהוא ע"י נביא בשום ענין אין הקב"ה חוזר בו והיינו טעמא כדי שיאמינו בנביא שהוא אמת והיינו מ"ש רבינו שאם לא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר משא"כ ברעה שאין הקב"ה מואס התשובה לעולם והנביא יבחן בדבר אחר וכן הוכיח שם ממ"ש ע"ה כל דבר וכו'.

וקשה דעדיין לא נתלחלח הדיו שכתב דדוקא בנביא הוא דאמרינן הכי כדי שתתקיים נבואתו ודבר זה נאמר בפ"ק דברכות דף ז' ע"א על משה רבינו ע"ה כשאמר לו הקב"ה הרף ממני ואשמידם ואעשה אותך לגוי גדול ואף על גב דבעא רחמי עלייהו אפ"ה אוקמא בזרעיה דכתיב ובני (קני) [רחביה] עלו למעלה וכו' כיון שיצא מפיו ב"ה הרי דבזה לא שייך כדי שתתקיים נבואתו כלל שהרי עמו היה מדבר ולו הבטיח הטובה ולא לאחרים ואפ"ה קיימה דכתיב ובני משה וכו' ובני רחביה עלו למעלה ותנא רב יוסף למעלה מס' רבוא ותו קשה דמכאן משמע דבנביא אפילו על תנאי אינו חוזר בו ואלו לקמן כתב אבל שיאמר הקב"ה לנביא במאמר מוחלט בלא תנאי דמשמע להדיא דהיינו דוקא בלא תנאי ונראה דכוונת הרב מבוארת שכתב שם אבל ענין פחד יעקב וכו' וע"ז כתב ויש לדעת וכו' הרי שביאר דכוונתו לעיל היינו בדליכא עונות דאי איכא עונות אז יש לחלק בנביא

דוקא בין כשהוא על תנאי לכשאינו על תנאי דאם הוא על תנאי ולא בא התנאי תו לא צריך לקיים נבואת הנביא כדי שיאמינו בו שיאמרו קיום התנאי גרם ומ"ש לעיל ההיא דכל דבר שיצא מפי הקב"ה היינו לומר דאפילו בין הקב"ה לנביא לבד אפילו על תנאי אינו חוזר מינה דבמבטיח ע"י נביא גם כן לא יחזור וכי היכי דבנביא לעצמו אפי' על תנאי אינו חוזר בדליכא גרם חטא ה"ה והוא הטעם דאף ע"י נביא אי ליכא עונות אף ע"י תנאי לא יחזור דהא לא גרע מיחיד מטעם שכבר יצא הטוב מפיו יתברך וע"ז הביא שם מאמר ירמיהו הנביא לחנניה בן עזור דהתם לא היה מתנבא בשום תנאי א"כ בהכרח הוא שיתקיים עכ"פ.

מעתה ע"פ האמור יפורש גם כן כוונת דבריו כאן שבתחלה כשאמר אבל אם הבטיח על טובה וכו' דעכ"פ צריך שיתקיים אף דאיכא גרם חטא היינו בלא תנאי שהרי לא הזכיר תנאי כלל והוכיח כן ממ"ש שכל דבר שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר בדליכא גרם חטא מינה דכ"ש בנביא שהבטיח. אבל בתנאי ואיכא גרם חטא אף בנביא שהבטיח אין צריך שיקיים דבריו שהרי תלה הדבר בתנאי ואף שסתם דבריו כאן מכל מקום על כרחך לומר כן מכח ההיא דיעקב ואחרים כאלה שלא נתקיים מ"ש ולזה הביא רבינו ההיא דמסכת שבת דאף דלא גרם החטא אחר ההבטחה מצינו שחזר בו דזה לא נמצא אלא פעם אחת בעולם דכשהקב"ה מבטיח שום טובה ובאותה שעה היו לו עונות מקדם לא שייך לומר בזה גרם חטא אלא אם יחטא אחר כך ולפ"ז צ"ל לדעת רבינו דמה שאמר לו רבי זירא לרבי סימון לוכחינהו מר וכו' בההיא דשבת דף נ"ה היינו לומר חומר זאת העבירה שאף אחר ההבטחה ולא חטאו אחרי זה חזר בו אף שלא מצינו דבר זה אלא פעם אחת בלבד מ"מ נפקא מינה שהעבירה היא גדולה וחמורה וכעין זה כתב הרב פר"ח יעו"ש.

אלא דקשה לי למ"ש בההיא דחנניה בן עזור דפ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ט ע"א) אמרינן המתנבא מה שלא נאמר לו היכי דמי כגון חנניה בן עזור וכו' א"ל אביי האי לחבירו נמי לא נאמר א"ל כיון דאתייהיב ק"ו למדרש כמאן דאיתמר ליה דמי הוא ניהו דלא נאמר לו מוכח שאמת היה אומר אלא שנענש על שלא נאמר לו ומדברי רבינו נראה דהיה שקר גמור והכי מוכח גם כן המשך הפסוק דקאמר ליה ירמיהו לא שלחך ה' ואתה הבטחת את העם הזה על שקר. וי"ל דהשקר היה על מה שנתן גבול לדבריו שאמר כה אמר ה' בעוד שנתיים ימים שברתי את עול מלך בבל ואלו לירמיה לא נאמר כן אלא שישבר מתי שיהיה ולהוכיח שקרו בדבר זה א"ל הקב"ה לירמיה הלוך ואמרת אל חנניה כה אמר ה' מוטת עץ שברת ועשית תחתיהם מטות ברזל לומר שאף שאמרתי לך כן מ"מ לא קבעתי

זמן וכן ראיתי למוהרש"א ז"ל.

וראיתי לעמוד במ"ש הרא"ם פ' וישלח שמתחילה הביא ההיא דיעקב וההיא דעד יעבור והקשה ע"ז מההיא דמשה רבינו ע"ה וכתב דליכא למימר דההיא בשלא חטא אחר ההבטחה אבל אם חטא אפילו בלתי תנאי חוזר דא"כ קשה ההיא דחנניה בן עזור דהו"ל להשיב לירמיה אם לא תתקיים נבואתי יהיה מסיבת שחטאו אחר כך ועוד בפירוש אמרו בפ"ה דשבת מעולם לא יצאת מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה לרעה חוץ מדבר זה וכו' ופי' רש"י חוץ מדבר זה שהוציא דיבור לטובה ומפני עונש תוכחה חזר בו ע"כ וכ"כ הרמב"ם בהל' יסודי התורה שכל דבר טובה שיאמר האל אפילו על תנאי אינו חוזר וכו' ותירץ דשמא י"ל דשאני הכא שההבטחה היתה לעצמו וכו' אבל כשההבטחה היא לאחרים שיש בחילופה הכזבת נביא אפילו על תנאי אינו חוזר וע"ז הקשה הרב מההיא דעד יעבור דבהבטחת אחרים קמיירי שה' אמר למשה שיבטיח את ישראל על כך וכו' ושמא יש לחלק בין נתקיימה וכו' ובין חוזר וכו' דלגבי קיום ההבטחה אם חטא אינה מתקיימת ואלו גבי חזרה מטובה לרעה אינו חוזר והיינו דר' חמא דקאמר מעולם לא יצאת וכו' וחזרה לרעה ולא אמר ולא נתקיימה. ועוד הקשה הרב מההיא דירמיה ודברי הרמב"ם דאם לא נתקיימה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר וכתב דהיותר נכון דהתם גבי עד יעבור אף על פי שלא נתקיימה כולה מכל מקום נתקיימה מקצתה שזכו לביאה שניה ואין בזה הכחשת הנביא ומ"ש ירמיה הוא אם לא נתקיימה כלל עכת"ד.

ומדהביא ההיא דר' אחא משמע דס"ל כפשטא דאף דאיכא עונות אין הקב"ה חוזר בו זולת בההיא דתוכחה ובזה הכריח דההיא דמשה רבינו ע"ה על כרחך איירי אף דאיכא עונות וא"כ קשה היכי נחה דעתו דעת קדושים בשנותו דשמא שאני היכא דאיכא הכזבת נביא דהא התם לא שייך הכזבת נביא שהרי הקב"ה היה מתווכח עם מדת הדין אלא שגברה מדה"ד ואפילו הכי אמרו שם דאם לא היה חטא זה של התוכחה מעולם לא מצינו שחזר בו בשאר עונות ותו קשה במה שהיה רוצה לחלק בין קיום לחזרה דכיון שכל הקפידה היא משום הכזבת נביא מכיון שלא נתקיימה ההבטחה הרי לא נתקיימה נבואתו והרי נתכזב ועכ"פ קשה מההיא דירמיהו ותו קשה בתירוץ אחרון שחילק בין כשנתקיימה מקצתה ללא נתקיימה כלל דהרב ז"ל הביא שם דברי רבינו ולרבינו אם נפל אפי' דבר קטן מהנבואה בידוע שהוא נביא שקר כמ"ש למעלה בזה הפרק. וראיתי להרב לח"מ ז"ל שכתב כתירוץ ראשון של הרב ולקושיא עד יעבור וכו' כתב דכיון דדברים אלו הם דברי משה אף על פי שמפי הגבורה אמרן מ"מ כיון שאינן בלשון האל יתברך יפול בהם נחמה שינחם האל יתברך ע"כ וקשה דכיון דסוף סוף מפי הגבורה נאמרו לא שייך

נחמה כלל כי לא איש אל וכו' ומה שאמרן בלשון עצמו י"ל שכך היה רצונו ב"ה ועכ"פ נראה דאין זה כדאי לומר שבשביל זה ינחם והרב פר"ח כתב דנבואה זו משה וישראל אמרוה ואינה לאחרים אלא בין הקב"ה לנביא ע"כ ונראה לתרץ דהכא גבי משה רבינו ע"ה שאני שהרי לא האמינו בו ישראל ע"י אותות ומופתים וכיוצא כמו שאר נביאים אלא במעמד הר סיני נתאמת נבואתו לגמרי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ואין בנבואתו שום דופי והרהור כלל בעולם וכמ"ש רבינו בפ"ח ומכיון דמאי דשאני לן בין כשהקב"ה מבטיח לנביא עצמו ובין כשמבטיח על ידו לאחרים היינו כדי שתתקיים נבואתו ולא יאמרו שנבא על שקר ח"ו ודבר זה לא שייך כלל במשה רבינו ע"ה שכבר הוא מוחזק אצלינו לעד ולעולמי עולמים הלכך כיון שגרמו העונות כדין חזר בו הקב"ה מהבטחתו דהכא אין שום חשש ובודאי שיאמרו שהעונות הם הגורמים ולא דבר אחר משא"כ בשאר נביאים שאף שהם מוחזקים אצלינו מכל מקום מידי הרהור לא יצאנו ובזה גם כן נסתלקה קושיה אחרונה של הרב ז"ל:

הלכה ה

ואסור לנסותו יותר מדאי. משמע דבמקצת הותר ואי קאי אדסמיך בנביא שהוחזק הרי אסר לנו שום ניסיון ואפילו הרהור ואם מנסין אותו אפילו במקצת הרי מידי הרהור לא יצאנו. ואי קאי לתחילת הנבואה הרי לעיל כתב ובודקין אותו פעמים הרבה ואפשר דכוונתו דמאחר שהוחזק אצלינו על ידי הנסיונות הראשונים הרי נאסר לנו לגמרי שום ניסיון כלל והיינו הראיה שהביא ז"ל מפסוק לא תנסו וכו' שוב ראיתי להרב לח"מ שהבין כן בההיא דלעיל עיי"ש: